

ОБҐРУНТОВАНІСТЬ ТА ВМОТИВОВАНІСТЬ СУДОВИХ РІШЕНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: НАЦІОНАЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ

Дроздов О. М., Дроздова О. В.

ВСТУП

Обґрунтованість судового рішення є наріжним каменем забезпечення справедливого судового розгляду, який безпосередньо впливає на реалізацію принципу верховенства права. У демократичному суспільстві кожне судове рішення має не лише відповідати вимогам закону, але й бути переконливим і чітко мотивованим. Лише за таких умов громадяни зможуть довіряти судовій системі, сприймаючи її як інструмент справедливості, а не як формальну процедуру.

В умовах сучасних українських реалій актуальність цієї теми зростає з огляду на прагнення нашої держави до інтеграції у європейський правовий простір та необхідність реформування судової системи відповідно до міжнародних стандартів. Рішення Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) встановлюють універсальні критерії обґрунтованості судових рішень, які мають впроваджуватися у національну судову практику. Однак аналіз української судової практики виявляє низку проблем: недостатню аргументованість рішень, ігнорування важливих доказів або їх некоректне тлумачення. Ці недоліки іноді призводять до порушення прав учасників кримінального провадження, що негативно впливає на забезпечення справедливого судочинства.

Дослідження обґрунтованості судових рішень має як теоретичне, так і практичне значення. Належно мотивоване рішення не лише підвищує довіру до правосуддя, але й сприяє дотриманню стандартів справедливого суду, визначених статтею 6 Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ, Конвенція). У цій роботі здійснено аналіз основних критеріїв обґрунтованості судових рішень у кримінальному провадженні з урахуванням практики ЄСПЛ. Особливу увагу приділено прикладам із судової практики України, що дозволяє виявити недоліки та визначити напрями для вдосконалення.

Особливий акцент зроблено на важливості інтеграції міжнародного досвіду в реформування національної правової системи. Це є не лише необхідною умовою для інтеграції України до європейського правового

простору, але й одним із ключових пріоритетів у забезпеченні прав і свобод громадян.

Нагадаємо, що відповідно до статті 370 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), судові рішення повинно бути законним, обґрунтованим і вмотивованим. Законним є рішення, ухвалене компетентним судом на основі норм матеріального права з дотриманням вимог кримінального процесу, передбачених КПК. Обґрунтованим є рішення, ухвалене на підставі об’єктивно з’ясованих обставин, підтверджених доказами, дослідженими під час судового розгляду та оціненими судом відповідно до статті 94 КПК. Вмотивованим є рішення, в якому наведено належні й достатні мотиви та підстави його ухвалення.

У своєму рішенні від 18 липня 2024 року № 8-р(II)/2024 Конституційний Суд України підкреслив, що право бути заслуханим (почутим) є невід’ємною складовою права на судовий захист і має бути забезпечене до моменту вжиття державою, її органами чи посадовими особами будь-яких дій, які можуть негативно вплинути на особу, її права чи свободи. Суд наголосив, що це право впливає з основоположних принципів судочинства, закріплених у частині другій статті 129 Конституції України. Зокрема, це принципи рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом, забезпечення доведеності вини, змагальності сторін, свободи надання доказів та доведення їх переконливості, а також забезпечення обвинуваченому права на захист. Конституційний Суд вказав, що реалізація права бути заслуханим не залежить від його спеціальної регламентації у законодавстві. Лише за умови дотримання цього права суд здатний виконати свій конституційний обов’язок – незалежно і неупереджено розглянути справу, врахувати всі конкретні аспекти, у тому числі точку зору заінтересованої особи, і на цій основі ухвалити обґрунтоване (вмотивоване) судові рішення¹. Іншими словами, саме обґрунтованість рішення, яка спирається на повний і неупереджений аналіз усіх аспектів справи, слугує гарантією справедливості судового розгляду і захисту прав учасників процесу.

У доктрині звертають увагу, що хоча п. 1 ст. 6 ЄКПЛ прямо не містить вимог щодо обґрунтованості та вмотивованості судового рішення, практика ЄСПЛ інтерпретує їх як складову права на

¹ Рішення Конституційного Суду України від 18 липня 2024 року № 8-р(II)/2024 у справі за конституційними скаргами Оніщенка Руслана Ілліча, Гаврилюка Дмитра Михайловича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 615 Кримінального процесуального кодексу України (справа про гарантії судового контролю за дотриманням прав осіб, яких утримують під вартою). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-24#Text>.

справедливий суд. Це розглядається як невід’ємна гарантія «справедливого правосуддя» чи «справедливого судового розгляду»².

Ці та інші аспекти, включно з аналізом критеріїв обґрунтованості судових рішень, особливостями їх реалізації в українській судовій практиці та перспективами реформування судової системи, будуть детально розглянуті далі.

1. Мотивування та обґрунтування судових рішень

Процес пошуку мотивів під час підготовки процесуальних документів, таких як судові рішення, є ключовим елементом правозастосовної діяльності, що вимагає комплексного підходу до аналізу правової ситуації. Ця діяльність полягає у суб’єктивному відтворенні об’єктивних обставин справи через призму власного оцінювання аргументів і застосування відповідних правових норм. Основою такого процесу є прагнення досягти справедливості, забезпечуючи всебічне врахування доказів, норм законодавства, а також інтересів сторін. На цьому етапі суддя або інший суб’єкт, який готує документ, формує мотиваційну частину рішення, де обґрунтовує свої висновки, базуючись на аналізі фактів і правових положень.

Цей процес складається з декількох етапів, серед яких виділяють аналіз доказів, перевірку їх допустимості та належності, тлумачення правових норм і їх співвідношення з обставинами справи, а також побудову логічного ланцюга висновків. Однак він має певні межі, які визначають обсяг аргументації, допустимої для обґрунтування рішення. На практиці це створює труднощі, зокрема щодо визначення достатності мотивування, меж оцінки доказів і уникнення суб’єктивізму. Зрештою, успішна реалізація цього процесу вимагає чіткого балансу між юридичними стандартами, фактичними обставинами та потребою у зрозумілості й прозорості судового рішення³.

Нагадаємо, що вимоги до мотивувальної частини вироку передбачені в Кримінальному процесуальному кодексі України (КПК України), зокрема в статтях, що регулюють порядок ухвалення вироку судом.

1. Мотивувальна частина вироку повинна містити обґрунтування:

– Оцінку доказів, на основі яких суд приймає рішення. Це означає, що суд має докладно викласти, які докази були визнані надійними, а які – ненадійними, і чому.

²Кримінальний процес України : підручник / за ред. С. В. Ківалова та М.С. Пуцкурідзе. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. – С. 807.

³ Основні етапи підготовки мотивованого судового рішення: вимоги процесуального закону в світлі положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/647582/>.

– Посилання на конкретні норми закону, що були застосовані до справи.

– Вказівки на правову кваліфікацію скоєного діяння, тобто визначення, чи є в діях особи ознаки конкретного злочину згідно з кримінальним законодавством.

– Висновки про вину чи невинуватість обвинуваченого, із чітким поясненням, чому він був визнаний винним або виправданим.

2. Мотивування вироку повинне забезпечувати права обвинуваченого на розуміння підстав рішення суду:

– Суд має чітко і зрозуміло пояснити, чому обране покарання є справедливим і пропорційним до вчиненого злочину.

– Рішення про застосування певних заходів забезпечення (наприклад, обрання запобіжного заходу) також повинно бути обґрунтованим.

– У разі виправдання обвинуваченого, повинно бути пояснено, чому виникли сумніви щодо його вини або чому не було доведено вини.

3. У разі використання судом у вирокі окремих юридичних термінів або конструкцій, мотивування має містити їх тлумачення:

– Мотивувальна частина повинна бути написана таким чином, щоб будь-яка особа могла зрозуміти логіку суду при прийнятті рішення.

4. Наявність підстав для апеляції:

– Мотивування також забезпечує можливість для апеляційного суду оцінити, чи було рішення ухвалене відповідно до закону і чи не було порушено права обвинуваченого⁴.

Таким чином, мотивувальна частина вироку є обов'язковим елементом, який гарантує не тільки законність та обґрунтованість рішення, але й забезпечує право особи на ефективний захист і можливість оскарження вироку у вищих судових інстанціях.

Принципи мотивування судових рішень у кримінальних справах є важливими для забезпечення справедливості, прозорості та відповідальності суддів. Вони гарантують, що рішення суду не є випадковим чи суб'єктивним, а ґрунтується на доказах та законах, з урахуванням прав обвинуваченого. Основні принципи мотивування судових рішень, обов'язкові для суддів у кримінальних справах, є наступними.

1. Принцип обґрунтованості – це основний принцип, відповідно до якого кожне рішення суду має бути чітко обґрунтоване. Суд повинен детально вказати, які саме докази стали підставою для винесення вироку,

⁴ Про якість складання й оформлення судових рішень у кримінальних справах та справах про адміністративні правопорушення. URL: [https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(print\)/DBAE985550C9F0DC2257B7C00383388](https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(print)/DBAE985550C9F0DC2257B7C00383388)

чому ці докази є достовірними і чому суд вирішив визнати їх достатніми для встановлення винуватості чи невинуватості. Обґрунтування також повинно включати пояснення правової кваліфікації діяння обвинуваченого відповідно до Кримінального кодексу України.

2. Принцип прозорості – судові рішення має бути зрозумілим для всіх учасників процесу та для громадськості. Мотивувальна частина вироку повинна бути написана так, щоб обвинувачений та його захисник, а також апеляційний суд могли чітко зрозуміти, чому суд дійшов саме такого висновку. Прозорість також означає, що будь-яка особа, що знайома з правовою термінологією, повинна мати змогу зрозуміти логіку та аргументацію, на основі яких ухвалене рішення⁵.

3. Принцип об'єктивності та неупередженості – суддя зобов'язаний мотивувати своє рішення об'єктивно, без упереджень та з урахуванням усіх наданих доказів, незалежно від особистих переконань чи зовнішнього впливу. Всі обставини справи мають бути проаналізовані без емоційного або суб'єктивного оцінювання, що забезпечує справедливість процесу.

4. Принцип правової визначеності – мотивування рішення суду має базуватись на чітких правових нормах. Суд зобов'язаний пояснити, які конкретно статті закону були застосовані до конкретної справи, і чому саме ці норми є релевантними. Це дозволяє уникнути тлумачень, які можуть бути неузгодженими або суперечливими, та створює певний прецедент для майбутніх справ.

5. Принцип доступності для апеляції – мотивування рішення є важливим для реалізації права на апеляцію. Апеляційний суд може оцінити, чи була правильно застосована норма закону, чи були вірно оцінені докази та чи не було порушено прав обвинуваченого. Таким чином, ефективне і детальне мотивування рішень є гарантією того, що кожен учасник процесу має можливість оскаржити несправедливе чи неправильне рішення⁶.

Таким чином, ці принципи гарантують, що судові рішення в кримінальних справах є не лише юридично правильними, але й зрозумілими, об'єктивними та справедливими. Вони сприяють захисту прав обвинувачених та забезпечують ефективну систему правосуддя.

Мотивування рішень судів щодо винуватості чи невинуватості обвинуваченого в кримінальних справах є ключовим елементом

⁵ Данькова С. О. Структура кримінального процесуального доказування в судовому провадженні у першій інстанції. Аналітично-порівняльне правознавство. 2023. № 6. С. 628–632.

⁶ Бзова Л. Г. Обґрунтованість судового рішення у кримінальному судочинстві. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 1. С. 238–240.

правосуддя, оскільки це забезпечує справедливість і прозорість судового процесу. Рішення суду має бути обґрунтоване на основі всіх доказів, що були представлені в ході судового розгляду, а також на правових нормах, що регулюють дану категорію справ. Мотивування цих рішень містить пояснення того, чому суд визнав обвинуваченого винним чи невинним.

1. Аналіз доказів – суд при ухваленні рішення про винуватість чи невинуватість обвинуваченого розглядає всі докази, які були представлені на суді. Це можуть бути покази свідків, експертні висновки, матеріали кримінальної справи, протоколи допитів, відео- та аудіозаписи тощо. Мотивування рішення має включати детальний аналіз кожного з цих доказів, чому вони є допустимими, достовірними і чи можуть вони бути прийняті як підстава для встановлення фактів справи. Суд має чітко вказати, чому ті чи інші докази були визнані більш або менш переконливими.

2. Оцінка обставин справи – суд, мотивуючи своє рішення, також враховує всі обставини, що можуть впливати на оцінку дій обвинуваченого. Це можуть бути обставини, що пом'якшують або обтяжують відповідальність (наприклад, вік обвинуваченого, його стан здоров'я, мотиви скоєння злочину, наявність попередніх правопорушень). Суд має пояснити, які саме фактори вплинули на його рішення про винуватість або невинуватість⁷.

3. Правова кваліфікація діяння – у рішенні суду має бути чітко вказано, яка конкретно норма кримінального законодавства була застосована до обвинуваченого та чому саме ця норма є відповідною для кваліфікації його діяння. Суд повинен пояснити, як саме кваліфікується скоєне правопорушення (наприклад, злочин, що має ознаки крадіжки, розбою, вбивства тощо) і чому саме ця правова оцінка відповідає виявленим обставинам.

4. Врахування захисту обвинуваченого – важливим елементом мотивування є врахування позиції захисту. Якщо обвинувачений чи його адвокат надають альтернативні версії подій або аргументи, що спростовують обвинувачення, суд має розглянути їх та обґрунтовано вказати, чому ці аргументи були відхилені чи враховані частково. Наприклад, якщо обвинувачений заперечує свою участь у злочині, суд повинен пояснити, чому його заперечення не було визнано переконливим.

5. Застосування принципу презумпції невинуватості – суд у своєму рішенні має підтвердити дотримання принципу презумпції невинуватості, що передбачає, що обвинувачений вважається невинним,

⁷ Оборона І. В. Особливості спрощеного провадження щодо кримінальних проступків в суді першої інстанції. ScienceRise: Juridical Science. 2022. № 3 (21). С. 26–31.

поки його вина не буде доведена. Це означає, що суд має вказати, чому докази, надані обвинуваченням, є достатніми для доведення вини обвинуваченого, і чому наявні сумніви не дають підстав для виправдання чи пом'якшення відповідальності⁸.

Таким чином, мотивування рішення про винуватість чи невинуватість обвинуваченого має бути детальним, обґрунтованим і всебічно аналізувати всі аспекти справи. Це дозволяє забезпечити справедливий процес, надає можливість для оскарження рішення в апеляційному порядку, а також гарантує дотримання прав обвинуваченого та забезпечення правосуддя.

Гарантія права на справедливий і публічний розгляд, закріплена в ст. 6 Конвенції⁹, є фундаментальним принципом правової держави, який забезпечує рівність сторін у судовому процесі та можливість належного захисту своїх інтересів. Ця норма передбачає, що судовий розгляд має відповідати вимогам прозорості, доступності та обґрунтованості. У межах реалізації цього права забезпечується, щоб судові органи діяли незалежно від будь-якого зовнішнього впливу та залишалися безсторонніми у вирішенні справ, що є основою довіри до судової системи. Крім того, важливим аспектом є дотримання розумного строку розгляду справ, адже надмірна тривалість процесу може стати перешкодою для ефективного захисту прав і свобод людини. Судові органи зобов'язані організовувати свою роботу таким чином, щоб уникати затримок і забезпечувати оперативний розгляд справ, зберігаючи при цьому якість судового рішення. Виконання цих вимог не лише сприяє справедливості, але й гарантує дотримання балансу між інтересами сторін та забезпеченням верховенства права в суспільстві.

Згідно з Тлумачним словником української мови¹⁰, дієслово «вмотивувати» означає наводити аргументи чи докази, які пояснюють або виправдовують певні дії чи вчинки, а також доводять їхню необхідність. Це поняття безпосередньо пов'язане з обґрунтуванням певної позиції чи думки. Відтак, вмотивованість можна розглядати як результат діяльності, спрямованої на аргументоване пояснення істинності певної позиції чи теорії. У правовій сфері це поняття набуває особливого значення, оскільки якість і обґрунтованість рішень безпосередньо впливають на дотримання принципів правосуддя.

⁸ Вапнярчук В. В. Зміст доказової діяльності суду у кримінальному провадженні. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2014. Вип. 1. Т. 3. С. 134–138.

⁹ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

¹⁰ Словник української мови: в 11 томах. Том 10. 1979.

У контексті судової діяльності вмотивованість рішення передбачає наявність чітко зазначених підстав, на яких воно базується. Це включає всебічне відображення мотивів суду щодо оцінки доказів, встановлення обставин справи, а також застосування норм матеріального й процесуального права. Умотивованість також означає пояснення, чому певні докази були прийняті або відхилені, та обґрунтування вибору правових норм, які були застосовані для вирішення спору. Таким чином, вмотивованість є не лише критерієм якості судового рішення, але й інструментом забезпечення прозорості й довіри до судової системи.

У дослідженнях правової аргументації виділяють три основні способи раціонального мотивування правових рішень: логічний, риторичний та діалогічний¹¹. Логічний спосіб полягає в наведенні дійсно логічних аргументів та доводів, що є прийнятними відповідно до чинних правових стандартів. Риторичний спосіб акцентує увагу на змісті аргументів та їх прийнятності для аудиторії. При діалогічному способі правовий аргумент розглядається як частина діалогу про прийнятність тієї чи іншої правової точки зору. Звернемо увагу на те, що будь-яке дослідження мотивування судового рішення як певного процесу чи результату повинно виходити з фундаментальної засади правової держави, яка полягає в тому, що основним способом вирішення правового конфлікту (спору) є судовий, а альтернативи цьому способу, у тій чи іншій мірі будуть химерними, нераціональними, примхливими, непрозорими, або безрозсудними.

ЄСПЛ наголошує, що судові рішення повинні містити достатні обґрунтування, які охоплюють фактичні та правові доводи сторін у всіх суттєвих аспектах справи. Це забезпечує реалізацію принципу справедливого судочинства, гарантованого статтею 6 Конвенції. Зокрема, у справі «Бузеску проти Румунії»¹² Суд підкреслив, що національні суди зобов'язані детально вивчати й оцінювати основні аргументи сторін, щоб забезпечити належний розгляд і повагу до процесуальних прав кожної зі сторін.

Такий підхід передбачає не лише формальне зазначення мотивів рішення, але й їх детальне пояснення, що дає змогу зрозуміти логіку суду і причини, через які він дійшов певного висновку. Судове рішення має бути настільки зрозумілим і обґрунтованим, щоб його можна було перевірити на відповідність принципам верховенства права. Це не лише

¹¹ Dimiškowska A. (Dia)logical Reconstruction of Legal Justification. *Revus*. № 19. 2013. p. 155-178.

¹² Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Бузеску проти Румунії» від 24.05.2005 року URL: <http://bitly.ws/A2BL>

сприяє підвищенню довіри до судової системи, але й допомагає забезпечити права сторін на ефективний захист їхніх інтересів.

ЄСПЛ визнає, що рівень мотивування судових рішень може змінюватися залежно від характеру справи, однак це не звільняє суд від обов'язку обґрунтовувати всі аспекти, що мають значення для учасників процесу. Важливим є те, що кожна сторона має право бути не лише заслуханою, але й почутою. Ігнорування «незручних» доводів учасників провадження є недопустимим, оскільки підриває довіру до судової системи та ставить під сумнів справедливість судочинства. Зазначена вимога є основою для реалізації права на захист і рівність сторін у процесі.

І. В. Андронов¹³ підкреслює, що вплив європейських стандартів правосуддя на цивільне судочинство України зумовив посилення вимог до вмотивованості судових рішень. Відповідно до Цивільного процесуального кодексу України, суд зобов'язаний у мотивувальній частині рішення пояснювати причини прийняття чи відхилення доводів сторін, а також обґрунтовувати, чому певні норми законодавства не були застосовані. Це забезпечує високий рівень прозорості й справедливості судового процесу, а також гарантує учасникам процесу право на об'єктивний розгляд їхніх аргументів. Таким чином, національні стандарти мотивування судових рішень не лише відповідають європейським, а й у деяких аспектах перевищують їх.

Суд апеляційної та касаційної інстанцій зобов'язаний надавати обґрунтовану правову оцінку доводам і доказам, представленим сторонами у справі. Формальне посилання на те, що сторона не змогла довести своїх аргументів, є неприйнятним. Вищі суди повинні не лише констатувати відсутність доказів, але й ретельно аналізувати всі фактичні обставини, надані матеріали та доводи сторін. Такий підхід спрямований на забезпечення об'єктивності та справедливості судового розгляду, що є невід'ємною складовою верховенства права.

Практика ЄСПЛ підкреслює, що під час розгляду справ національні суди мають уникати як надмірного формалізму, так і зайвої гнучкості. Надмірний формалізм може негативно вплинути на справедливість процесу, обмежуючи можливість учасників справи реалізувати свої процесуальні права. З іншого боку, надмірна гнучкість може призвести до нехтування процедурними вимогами, що також ставить під загрозу законність та прозорість судочинства. Баланс між цими крайнощами дозволяє зберегти повагу до процесуальних норм і водночас гарантувати справедливість.

¹³ Андронов І.В. Судові рішення у цивільному процесі України. Дис. на здобуття наук. ступ. д-ра. юрид. наук. НУ «ОЮА». Одеса. 2018. 463 с. URL: <http://bitly.ws/A2C9>

Прикладом такого підходу є рішення ЄСПЛ у справі «Вальчі проти Франції»¹⁴, де було наголошено, що національні суди повинні дотримуватися процесуальних правил, але без шкоди для суті права на справедливий суд. Це означає, що суди вищих інстанцій повинні не лише оцінювати формальні аспекти доказів, але й зважати на реальний вплив процедурних рішень на права сторін. Таким чином, поєднання процедурної дисципліни та гнучкого застосування норм є ключовим для досягнення справедливого результату.

ЄСПЛ наголошує на тому, що хоча національний суд має певну свободу розсуду в виборі аргументів та доказів для підтримки позицій сторін, орган влади зобов'язаний обґрунтувати свої рішення. У цьому контексті ЄСПЛ зазначає, що суд повинен навести достатнє обґрунтування для своїх рішень, яке дозволяє сторонам зрозуміти мотиви прийнятих рішень та оцінку їх аргументів. Це підтверджується рішенням у справі «Суомінен проти Фінляндії» від 1 липня 2003 року, де підкреслюється важливість мотивування рішень для забезпечення їх правомірності та прозорості¹⁵.

Вмотивоване судове рішення також має важливу роль у забезпеченні права на оскарження, оскільки воно дозволяє стороні зрозуміти, чому суд прийняв певне рішення, що відкриває можливість для апеляції чи касації. Крім того, обґрунтованість рішення забезпечує публічний контроль за здійсненням правосуддя. З цього приводу Європейський суд із прав людини зазначає в рішенні у справі «Гірвіссарі проти Фінляндії» від 27 вересня 2001 року, що мотивування рішення є важливим не лише для сторін процесу, але й для громадськості, оскільки воно сприяє прозорості правосуддя та дозволяє здійснювати контроль за його справедливістю¹⁶.

Згідно з думкою Е. Фетеріс, прийнятність правової позиції залежить від якості її мотивування¹⁷. Це підкреслює важливість чіткої та обґрунтованої аргументації в судових рішеннях. Лише за умови належного мотивування судове рішення набуває правової сили,

¹⁴ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Вальчі проти Франції» від 26.07.2007 року. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-81921%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-81921%22]})

¹⁵ Рішення Європейського суду з прав людини Суомінен проти Фінляндії від 01 липня 2003 року URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SOO01074>

¹⁶ Рішення Європейського суду з прав людини Гірвіссарі проти Фінляндії від 27 вересня 2001 року URL: https://www.stradalex.com/en/sl_src_publ_jur_int/document/echr_49684-99

¹⁷ Feteris Eveline T. Fundamentals of Legal Argumentation: A Survey of Theories on the Justification of Judicial Decisions, Dordrecht/Boston/London: Kluwer Academic Publishers (Argumentation Library). 1999. № 1.

дозволяючи сторонам надійно оцінювати правові наслідки та сприяючи забезпеченню ефективного механізму правосуддя.

Ухвалення судового рішення, яке не відповідає вимогам мотивованості або обґрунтованості, може призвести до виникнення неправосудного рішення, що в перспективі сприятиме свавіллю судової влади. Нерідко необґрунтованість рішення проявляється в порушенні вимог до його мотивування, що ставить під сумнів його законність та обґрунтованість. Неправосудне рішення часто супроводжується перекрученням фактів, вибіркоким висвітленням обставин і замовчуванням важливих деталей, що свідчить про недостатню неупередженість або недосконалість судового аналізу. Тому неналежне мотивування є серйозною вадою, яка суттєво впливає на якість правосуддя.

Без належного мотивування рішення стає незрозумілим і непереконливим для сторін процесу, а також ускладнює перевірку його законності вищестоящими судовими інстанціями. Відсутність чіткого обґрунтування позбавляє можливості об'єктивно оцінити правомірність рішення та ставить під загрозу захист прав і законних інтересів осіб, які звертаються до суду. Тому вимога наявності вмотивованих судових рішень є важливою гарантією законності, що забезпечує ефективний контроль за правосуддям і дотриманням прав людини¹⁸.

Мотивованість судового рішення є результатом не лише діяльності судді, але й злагодженої та ефективної роботи апарату суду. Публічне адміністрування в судовій системі забезпечує організаційну складову, що є критично важливою для своєчасного, повного та незалежного виконання судових функцій. Ефективність та оперативність цього адміністрування значною мірою впливають на результат судової діяльності, включаючи рівень мотивованості рішень. Правильне налаштування організаційної роботи в судах стає важливим чинником, що забезпечує не лише виконання вимог суспільства, але й ефективність правосуддя в цілому.

Допоміжний персонал суду має ключову роль у забезпеченні суддів належними ресурсами для якісного здійснення їх діяльності. Справжня злагоджена робота судового апарату є запорукою належного функціонування судової системи та виконання всіх процедурних вимог, включаючи вимоги до мотивованості судових рішень. Коли організаційна підтримка працює ефективно, судді мають можливість зосередитися на ухваленні обґрунтованих та вмотивованих рішень, що є

¹⁸ Андронов І.В. Вмотивованість як обов'язкова вимога до судового рішення у цивільній справі. Митна справа. 2010. №1. С. 186-190.

запорукою високої якості правосуддя та його відповідності міжнародним стандартам¹⁹.

У відповідності до усталеної прецедентної практики, рішення судів і трибуналів повинні містити чітке та належне обґрунтування, яке викладає причини, на яких ці рішення ґрунтуються. Це відображає принцип належного адміністрування правосуддя, що вимагає від суддів не лише досягнення справедливих результатів, але й забезпечення прозорості та зрозумілості процесу прийняття рішень. Відповідно до практики Європейського суду з прав людини, суди повинні вказувати на основні аргументи і доводи, які використовувалися для ухвалення рішення, що дозволяє сторонам справи оцінити обґрунтованість судового акта.

Зокрема, в рішенні у справі «Морейра Феррейра проти Португалії (№ 2)»²⁰ та «Папон проти Франції»²¹ Європейський суд з прав людини підкреслює важливість того, щоб суди не лише зазначали юридичні підстави свого рішення, але й надавали відповідні аргументи щодо фактів і доказів, що стали основою для ухвалення конкретного рішення. Така вимога сприяє забезпеченню права на справедливий судовий розгляд та надає сторонам можливість для ефективного оскарження рішень вищими інстанціями, що є важливим аспектом правової держави.

Вмотивовані рішення є важливим елементом правосуддя, оскільки вони дозволяють сторонам справи відчувати, що їхні аргументи були почуті і належним чином оцінені. Це сприяє більш добровільному прийняттю рішення з боку учасників процесу, оскільки вони можуть побачити, як їхні доводи були враховані. Крім того, мотивовані рішення забезпечують об'єктивність і непередсудженість суддів, оскільки вони змушують суддів базувати свої міркування на конкретних фактах і юридичних аргументах, що, в свою чергу, захищає права громадян. Відсутність належного мотивування ставить під сумнів не тільки законність рішення, але й можливість заявника скористатися правом на оскарження.

Практика Європейського суду з прав людини, зокрема в рішенні у справі «Хаджіанастасіу проти Греції»²², підкреслює, що обґрунтоване

¹⁹ Гулак О.В., Щербак А.В. Публічне адміністрування в діяльності апарату суду: підходи до формування поняття. Право. Людина. Довкілля. 2021. С. 101-109. URL: <http://dx.doi.org/10.31548/law2021.02.013>

²⁰ CASE OF MOREIRA FERREIRA v. PORTUGAL (No. 2). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-175646%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-175646%22]})

²¹ Рішення палати у справі «Папон проти Франції». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SO2522>

²² Справа «Хаджіаннакоу проти Греції». URL: <https://www.echr.com.ua/translation/sprava-xadzhianakou-proti-greci%D1%97-pres-reлиз/>

судове рішення має важливе значення для забезпечення ефективного права на апеляцію, оскільки тільки через чітке і логічно обґрунтоване рішення заявник може зрозуміти, чи є підстави для оскарження. При цьому, як зазначено в справі «Руїс Торіа проти Іспанії»²³, міра мотивованості може змінюватися залежно від характеру рішення, що повинно бути визначено на основі конкретних обставин справи.

У справі *Loizides v. Cyprus*²⁴ Європейський суд з прав людини зазначив, що рівна кількість голосів, яка призводить до відхилення кримінальної скарги, не є автоматично порушенням статті 6 Конвенції. Проте, Суд підкреслив, що навіть у такому випадку необхідно оцінити, чи було рішення достатньо обґрунтованим, щоб заявник міг зрозуміти, чому його апеляцію відхилили. Це означає, що хоча рівна кількість голосів не є порушенням прав, рішення повинно бути достатньо чітким і обґрунтованим, щоб забезпечити прозорість судового процесу і гарантувати заявникові право на справедливе слухання.

У контексті цього випадку ЄСПЛ визнав, що рішення, яке призвело до відхилення апеляції, мало відповідати вимогам щодо мотивації та забезпечення правового обґрунтування. Лише в такому разі можна буде підтвердити, що судове рішення відповідає вимогам справедливості, навіть якщо воно ґрунтується на рівних голосах, а не на однозначному вирішенні суддів. Таким чином, навіть у ситуаціях, коли існує розподіл думок серед суддів, важливим є надання чітких пояснень щодо підстав для такого рішення.

Європейський суд з прав людини у своїй практиці підкреслює, що суди не зобов'язані надавати детальну відповідь на кожен висунутий аргумент, однак з рішення повинно бути чітко зрозуміло, що основні питання справи були ретельно розглянуті. Важливо, щоб суди надавали конкретні та обґрунтовані відповіді на ті аргументи, які мають вирішальне значення для результату справи. Це забезпечує не лише виконання вимог справедливості, але й дозволяє сторонам справи зрозуміти, чому було прийнято саме таке рішення. У цьому контексті важливим є надання обґрунтування для ключових аспектів, які можуть змінити хід справи, таких як суперечності в оцінці доказів або важливі моменти, підняті учасниками процесу.

Зокрема, у справі *Moreira Ferreira v. Portugal*²⁵ (№ 2) ЄСПЛ наголосив, що суди повинні надавати чіткі відповіді на аргументи, які є суттєвими

²³ CASE OF RUIZ TORIJA v. SPAIN. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57909%22%5D%7D>

²⁴ CASE OF LOIZIDES v. CYPRUS. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-218118%22%5D%7D>

²⁵ CASE OF MOREIRA FERREIRA v. PORTUGAL (No. 2) URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-175646%22%5D%7D>

для справи. У випадку, коли національні суди ігнорують важливі моменти або не дають відповіді на конкретні та відповідні аргументи, це може порушити право на справедливий судовий розгляд, гарантоване статтею 6 Конвенції. Це стосується, зокрема, кримінальних проваджень, коли відсутність належного розгляду позиції обвинуваченого або недооцінка важливих доказів може призвести до порушення принципу справедливості.

Ігнорування конкретних аргументів або ключових доказів, що мають вирішальне значення для справи, також є порушенням вимог справедливого судового розгляду, як зазначено у рішенні *Yüksel Yaşınkaya v. Türkiye* (2023)²⁶, де суд встановив, що національні суди не виконали своїх зобов'язань відповідно до статті 6 Конвенції. Важливо, щоб суди уважно ставилися до кожного значущого аспекту справи, адже це є невід'ємною частиною забезпечення права на ефективний захист та справедливість процесу.

Тому, національні суди повинні не лише враховувати всі аспекти справи, але й ретельно обґрунтовувати своє рішення, демонструючи, що вони справедливо і повноцінно розглянули всі важливі питання, підняті сторонами. Це забезпечує транспарентність правосуддя та захищає права учасників процесу, сприяючи підвищенню довіри до судової системи в цілому.

Підсумовуючи, питання необґрунтованості судових рішень, як правило, виникає, коли національні суди проігнорували конкретне, доречне та важливе питання, порушене заявником у справі. Зокрема, у рішенні *Нечипорук і Йонкало проти України* (2011)²⁷, ЄСПЛ зазначив, що суди зобов'язані обґрунтувати своє рішення та враховувати всі суттєві аргументи сторін, інакше це може призвести до порушення права на справедливий судовий розгляд. Важливим аспектом є те, що судові органи повинні надати чітке пояснення, чому ті чи інші аргументи не були прийняті до уваги, і чому рішення має таку форму.

Подібні випадки також були підтверджені в інших рішеннях, таких як *Ростомашвілі проти Грузії* (2018)²⁸ та *Чжан проти України* (2018)²⁹, де ЄСПЛ підкреслив важливість врахування всіх істотних питань, порушених заявником. Якщо суди ігнорують такі питання або не дають

²⁶ Yüksel Yaşınkaya v. Türkiye [GC]. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22002-14187%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22002-14187%22]})

²⁷ Справа «Нечипорук і Йонкало проти України» (Заява N 42310/04). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683#Text/

²⁸ Справа «Ростомашвілі проти Грузії». URL: <https://www.echr.com.ua/translation/sprava-rostomashvili-proti-gruzi%d1%97-pres-reliz/>

²⁹ СПРАВА «ЧЖАН ПРОТИ УКРАЇНИ». URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-192008%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-192008%22]})

на них належну відповідь, це може порушити фундаментальні принципи правосуддя, встановлені Конвенцією. Зазначене вказує на необхідність детального й уважного розгляду кожного аргументу та надання достатнього обґрунтування для рішення, щоб забезпечити справедливість і прозорість судового процесу.

Стосовно того, як мотивуються національні судові рішення, окреме питання виникає, коли такі рішення можуть бути кваліфіковані як свавільні настільки, що завдають шкоди справедливості провадження. У цьому контексті, рішення може вважатися свавільним і порушувати принципи справедливості, лише якщо не буде надано належних підстав для його ухвалення або якщо причини, наведених судом, ґрунтуються на явних фактичних чи юридичних помилках. ЄСПЛ підкреслює, що національні суди зобов'язані приймати рішення на основі об'єктивних фактів і відповідного права, інакше це може призвести до порушення права на справедливий судовий процес, зокрема, у випадках, коли рішення не відповідає вимогам правосуддя.

Такі ситуації можуть мати особливо негативні наслідки, коли судові рішення базуються на явних помилках або приписах, які суперечать міжнародним стандартам або власним національним законам. Зокрема, у випадках політично мотивованого переслідування, як у справі Навальний і Офіцеров проти Росії (2016)³⁰, ЄСПЛ відзначає, що політична мотивація рішень або їх очевидна суперечність міжнародним нормам можуть призвести до порушення прав людини. Крім того, у випадках, ЄСПЛ підкреслює, що рішення, що ґрунтуються на національних правових нормах, які явно суперечать міжнародним стандартам або прямо застосовним нормам ЄС, також можуть порушити основні права та принципи правосуддя.

Як ми вже наголошували раніше, з Кримінальним процесуальним кодексом України, мотивування рішень є важливим елементом забезпечення правосуддя в кримінальному провадженні. У частині 1 статті 370 КПК зазначено, що суд, ухвалюючи рішення, зобов'язаний чітко та детально викласти мотиви, на яких воно ґрунтується. Важливою вимогою є те, що суд не лише формулює висновки, а й аргументує їх, надаючи конкретні та достатні підстави, що обґрунтовують правомірність рішення³¹. Це дозволяє сторонам процесу зрозуміти, чому

³⁰ СПРАВА «НАВАЛЬНИЙ ТА ОФІЦЕРОВ ПРОТИ РОСІЇ». URL: <https://www.echr.com.ua/translation/sprava-navalnij-proti-rosi%D1%97-2-pres-reliz/>

³¹ Теоретичні основи якості кримінального процесуального законодавства України : зб. матеріалів круглого столу за результатами роботи фахівців НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України за фундаментал. темою у 2019 р. (м. Харків, 24 груд. 2019 р.) / редкол.: В. С. Батиргарєєва, В. І. Борисов, Д. П. Євтєєва та ін. – Харків : Право, 2019. – 92 с.

суд прийняв те чи інше рішення, а також дає можливість ефективно оскаржити рішення в апеляційному чи касаційному порядку, якщо це необхідно.

Згідно з КПК, мотиви рішення повинні бути сформульовані таким чином, щоб вони відповідали вимогам правосуддя та забезпечували можливість перевірки законності та обґрунтованості рішення вищестоящими судами. Наприклад, у кримінальних справах суд має обов'язок вказати, на яких доказах базуються його висновки, а також оцінити їх достовірність та значущість для справи. Крім того, суд повинен пояснити, чому той чи інший доказ визнано допустимим або недопустимим. Ці вимоги забезпечують прозорість та справедливість судового процесу, а також гарантують захист прав учасників процесу, зокрема право на належне обґрунтування рішення.

Ознаки належного мотивування судових рішень у кримінальному провадженні включають логічність, повноту та доступність для розуміння сторонами. Логічність є основною ознакою, що означає, що мотиви судового рішення повинні бути послідовними, обґрунтованими та сформульованими так, щоб висновки суду виникали з наданих доказів та фактичних обставин справи. Суд не повинен допустити протиріч між різними частинами рішення або між рішенням і наданими доказами. Логічна послідовність дозволяє сторонам процесу розуміти, чому суд прийняв певне рішення, і забезпечує можливість його оскарження в разі необхідності³².

Повнота мотивування означає, що суд має надати вичерпну інформацію про всі істотні аспекти справи, які вплинули на його висновки. Це включає оцінку доказів, роз'яснення, чому ті чи інші факти були враховані або не враховані, і чому певні аргументи сторін були прийняті чи відхилені. Недостатнє або неповне мотивування може призвести до непорозумінь та ускладнити можливість оскарження рішення, оскільки без належних обґрунтувань сторонам не зрозуміло, як суд дійшов до таких висновків. Доступність для розуміння сторонами є важливим аспектом належного мотивування, оскільки судові рішення повинно бути сформульоване так, щоб будь-яка сторона справи могла зрозуміти причини прийняття цього рішення. Це передбачає, що мова рішення має бути ясною, зрозумілою, без надмірної технічної чи юридичної термінології, що може ускладнити його розуміння. Доступність також означає, що мотиви рішення повинні бути викладені

³² Кримінальний процес України: навч. посіб.; за заг. ред. О. П. Кучинської, Ю. В. Циганюк. 3-тє вид., допов. Київ: Юрінком Інтер, 2023. 652 с.

простою і чіткою мовою, щоб забезпечити належне інформування учасників процесу та широку можливість для перевірки судового акта³³.

Таким чином, належне мотивування судового рішення передбачає не лише формальне вказання причин, на яких воно ґрунтується, а й забезпечення логічної, повної і зрозумілої аргументації, що дозволяє сторонам процесу зрозуміти, чому суд прийняв таке рішення, а також здійснити ефективне оскарження, якщо це необхідно. Такий підхід сприяє забезпеченню справедливості та прозорості в судовому процесі, а також підвищує довіру до судової системи.

Проблеми мотивування судових рішень у кримінальному провадженні є однією з найбільш обговорюваних тем у судовій практиці та теорії кримінального процесу. Це питання виникає через низку чинників, що можуть негативно впливати на якість та ефективність правосуддя. Основними проблемами є недостатня повнота та логічність обґрунтувань, нечіткість висновків, ігнорування важливих аргументів, а також надмірна формальність мотивування.

1. Неповнота та відсутність чіткої аргументації. Однією з основних проблем є ситуації, коли судові рішення не дають вичерпного пояснення причин, чому певні докази були прийняті, а інші – відхилені. Суд може обмежитися лише загальними фразами або посиланнями на норми закону, не пояснюючи, як саме ці норми застосовуються до конкретних обставин справи. Така відсутність повного аналізу може призвести до того, що сторони не розуміють, чому суд прийняв те чи інше рішення, що ускладнює можливість ефективного оскарження³⁴.

2. Невідповідність між мотивами і фактичними обставинами. У деяких випадках суди не дають достатньо логічного зв'язку між фактами справи і своїми висновками. Це може стосуватися як ігнорування важливих фактів, так і невмотивованого прийняття певних доказів за достовірні. Наприклад, якщо суд відкидає свідчення одного з учасників справи без обґрунтованих причин, то така судова практика може порушити принцип справедливості і рівності перед законом.

3. Складність і юридична термінологія. Враховуючи складність кримінального процесу, інколи судові рішення формулюються за допомогою технічних або занадто юридичних термінів, що ускладнює їхнє розуміння сторонами процесу³⁵. Це може спричинити труднощі у

³³ Кримінальний процес : підручник / І. В. Басиста, Р. І. Благута, І. В. Гловюк та ін. ; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. Ч. 1. 492 с

³⁴ Бабенко І. Ю. Гарантії прав людини в кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування. Правовий часопис Донбасу. 2020. № 1. С. 169–176.

³⁵ Вапнярчук В. В. Істотність порушень кримінальної процесуальної форми як умова визначення доказів недопустимими. Вісник кримінального судочинства. 2019. № 4. С. 8–16.

процесі оскарження рішення, оскільки учасники процесу (особливо ті, хто не є юристами) можуть не розуміти, чому було прийняте певне рішення або які аргументи стали основою для висновків суду.

4. Нерівність у мотивації рішень в залежності від категорії справи. Існує проблема нерівномірності в підходах до мотивування рішень у кримінальних справах різних категорій. Наприклад, у справах з високою публічною увагою суди можуть надавати більш детальне і обґрунтоване мотивування, тоді як у справах, що стосуються менш серйозних порушень, рішення можуть бути сформульовані дуже слабо, без необхідної мотивації. Це підриває довіру до судової системи та створює дисбаланс у сприйнятті справедливості.

5. Політичний або соціальний контекст. У деяких випадках рішення можуть бути мотивовані не лише правовими аспектами, але й під впливом політичної або соціальної ситуації. Наприклад, суди можуть приймати рішення, які зумовлені політичним тиском або бажанням задоволення вимог громадської думки, що суперечить об'єктивному правосуддю. У таких випадках мотивування може стати непрозорим або штучно заниженим³⁶.

Загалом, проблеми мотивування судових рішень у кримінальному провадженні мають значний вплив на довіру до судової системи, забезпечення прав громадян і ефективність процесуального контролю. Для вирішення цих проблем необхідно вдосконалювати практику правосуддя, зміцнювати професіоналізм суддів, а також забезпечувати належну підготовку суддівського складу та адміністративного апарату.

2. Обґрунтування рішень, винесених присяжними

Захист прав і законних інтересів особи в правовій державі безпосередньо залежить від ефективності та належної організації судової влади. В Україні одним із основних елементів судового процесу є участь суду присяжних, який має бути гарантом об'єктивного та справедливого розгляду кримінальних справ. Однак, попри важливість цього інституту, у чинному Кримінальному процесуальному кодексі України суду присяжних не приділено достатньо уваги. Остання судова реформа 2016 року, що стосувалася правового статусу суду присяжних, не принесла значних змін, обмежившись лише заміною терміну «народні засідателі» на «суд присяжних».

Запровадження інституту присяжних є важливим кроком на шляху до реалізації принципу народного правосуддя, що закріплений у ст. 124

³⁶ Іскендеров Е. Ф. Поняття та класифікація кримінальних процесуальних гарантій сторони обвинувачення як суб'єкта доказування під час проведення слідчих (розшукових) дій у досудовому розслідуванні. Вісник кримінального судочинства. 2019. № 3. С. 8–19.

Конституції України³⁷. Однак необхідно відзначити, що реформа не стала всеохоплюючою і не сприяла значним позитивним змінам у практиці застосування цього інституту. Із часом необхідно працювати над удосконаленням правового регулювання цього питання, щоб забезпечити належний рівень правосуддя і захист прав громадян в кримінальних справах.

В Україні суд присяжних функціонує лише на рівні місцевого загального суду першої інстанції, де його склад включає двох професійних суддів та трьох присяжних, що відповідно до ч. 3 ст. 31 Кримінально-процесуального кодексу України здійснюють розгляд кримінальних справ. Суд присяжних розглядає справи, що стосуються тяжких злочинів, за вчинення яких передбачено покарання у вигляді довічного позбавлення волі. Це гарантує участь представників суспільства в ухваленні рішень щодо найсерйозніших злочинів, підвищуючи довіру громадян до судової системи.

Проте для того, щоб справа потрапила до суду присяжних, обвинувачений має подати відповідне клопотання під час підготовчого судового засідання, як зазначено в ч. 2 ст. 384 КПК України. Такий підхід обмежує можливість широкого застосування цього інституту, оскільки обвинувачений має свідомо ухвалити рішення про бажаність участі присяжних у своєму процесі. Це створює певні обмеження для забезпечення справедливості у кримінальному процесі, оскільки не всі особи, що піддаються тяжким обвинуваченням, можуть скористатися правом на суд присяжних³⁸.

Проект Закону «Про суд присяжних» від 14 липня 2020 р. № 3843³⁹ визначає певні вимоги до присяжних, серед яких важливим є віковий ценз, згідно з яким присяжним може бути громадянин України, який досяг двадцяти одного року і постійно проживає на території відповідної юрисдикції суду. Це може виглядати логічним з огляду на необхідність певного рівня зрілості та життєвого досвіду у кандидатів на таку роль. Однак, зниження вікового цензу для присяжних може бути проблематичним, особливо якщо врахувати, що до цього моменту ці особи отримують більше прав, а не просто обов'язки.

³⁷ Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР (у редакції від 01 січня 2020 р.) / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1_%80#Text

³⁸ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI (у редакції від 13 серпня 2020 р.) / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

³⁹ Про суд присяжних : Проект Закону від 14 липня 2020 р. №3843. Верховна Рада України : офіційний вебпортал. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69465

Наша позиція щодо цього проекту Закону полягає в тому, що не слід знижувати віковий ценз, оскільки це може привести до потенційних ризиків при оцінці справ, особливо в контексті серйозних кримінальних злочинів. Присяжні, надаючи вирок у справі, виконують роль суддів на основі власного усвідомлення та етичних оцінок, що вимагає високої відповідальності та зрілості. У разі, коли віковий ценз зменшиться, можливе виникнення ситуацій, коли особи, що не мають достатнього життєвого досвіду, могли б виносити рішення, що мають значний вплив на долю обвинувачених.

Згідно з проектом Закону, професійний суддя втрачає вирішальну роль у процесі, залишаючи за собою лише організаційну функцію. Це означає, що суддя, навіть маючи високий рівень кваліфікації, не буде приймати основне рішення, а лише на підставі вердикту присяжних зобов'язаний постановити мотивувальний вирок. Такий підхід може створити дисбаланс між роллю професійних суддів і присяжних, а також знижує рівень юридичної експертизи при прийнятті важливих рішень у кримінальних справах.

Кількість учасників із лави суду присяжних у кримінальному провадженні повинна безпосередньо залежати від ступеня тяжкості злочину, оскільки різні категорії злочинів вимагають різного рівня об'єктивності та участі народних представників. Злочини, за вчинення яких передбачено покарання у вигляді довічного позбавлення волі, повинні розглядатися в складі трьох професійних суддів та лави присяжних. Водночас для злочинів, пов'язаних з серйозними правопорушеннями, які не є військовими або міжнародними злочинами, доцільно зберегти участь лише одного професійного судді разом з присяжними.

Такий підхід дозволить врахувати специфіку тяжких злочинів, де потрібна не тільки кваліфікація професійних суддів, а й активна участь народних представників. Для злочинів меншої тяжкості участь одного професійного судді разом з присяжними забезпечить збалансованість та не упередженість у прийнятті рішення, даючи при цьому можливість більшості громадян бути учасниками судового процесу. Важливою є також наявність винятків для злочинів проти національної безпеки, військових та міжнародних злочинів, де наявність професійних суддів має бути ключовим⁴⁰.

Ідея впровадження такої моделі є важливим кроком до переважання непрофесійного елементу в кримінальному провадженні, що може збільшити довіру населення до судової системи. Залучення

⁴⁰ Волоско І.Р. Суд присяжних в Україні: особливості формування та діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2017. 244 с.

представників народу до ухвалення судових рішень підвищить рівень демократичності правосуддя, сприяючи забезпеченню змагальності процесу і збереженню принципу справедливості в кожній справі. Це також дозволить не лише підвищити ефективність кримінального правосуддя, але й посилити його легітимність у очах громадян.

Інститут присяжних є важливим елементом демократичного правосуддя, що покликаний забезпечити участь громадян у процесі ухвалення судових рішень. Цей інститут передбачає наявність колегії присяжних, які незалежно від професійних суддів здійснюють оцінку доказів та факту вчинення злочину, приймаючи рішення щодо вини обвинуваченого. Присяжні виступають як представники громадської думки та мають на меті забезпечити справедливість і прозорість судового процесу, адже їхня роль полягає не тільки у визначенні факту вчинення злочину, а й у оцінці соціальних та моральних аспектів справи.

Присяжні, обрані з числа громадян, є носіями безпосередньої обізнаності про реальність життя місцевої громади та специфіку побуту різних соціальних прошарків. Ця обізнаність дозволяє їм об'єктивно оцінити ситуацію в кожному конкретному випадку, зважаючи на культурні та соціальні особливості місцевості, в якій здійснено правопорушення. Саме через це присяжні можуть принести новий погляд на справу, що іноді може бути корисним у розв'язанні складних юридичних питань, особливо в контексті тяжких злочинів⁴¹.

Цей інститут має важливе значення для підвищення довіри до судової системи, оскільки участь представників народу в ухваленні судових рішень гарантує демократичний процес. Вирок, винесений колегією присяжних, є результатом спільної праці представників різних соціальних груп, що має на меті збереження справедливості та об'єктивності судового процесу. Однак важливо зазначити, що для ефективності цієї системи необхідна ретельна підготовка присяжних та їхня відповідальність за прийняті рішення, оскільки вони відіграють важливу роль у визначенні долі обвинувачених.

Кожен присяжний має право заявити про неможливість брати участь у судовому розгляді, вказавши причину, та може подати заяву про самовідвід. Це важлива частина гарантії справедливості судового процесу, адже забезпечує можливість присяжному не брати участь у розгляді справи, якщо існують підстави для його неупередженості або інші обставини, які перешкоджають виконанню обов'язків. У разі таких обставин, прокурор, потерпілий або обвинувачений мають право

⁴¹ Біла А. Суд присяжних: ілюзорне марення чи реальне існування? Юридична Газета online. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/inshe/sud-prisyazhnikh-ilyuzorne-marenniya-chi-realne-isnuvannya.html>.

ставити присяжним запитання з метою з'ясування цих обставин, що може допомогти визначити їх здатність продовжувати участь у процесі.

Для забезпечення безперервності процесу кримінального судочинства, кримінально-процесуальний кодекс передбачає систему запасних присяжних. Це двоє осіб, які постійно присутні на судових засіданнях і готові замінити основних присяжних, якщо один із них стане неспроможним продовжити участь у розгляді справи. Така система гарантує, що судовий процес не буде порушено через обставини, що можуть виникнути з участю основних присяжних. Відповідне рішення про заміну ухвалюється судом, що забезпечує чіткість і порядок у вирішенні таких ситуацій.

Психологічна підготовка присяжного до виконання його обов'язків є важливою складовою процесу. Приведення присяжного до присяги є одним із методів, що допомагає налаштувати особу на сумлінне виконання своїх обов'язків та дотримання принципів справедливості. Під час цього процесу присяжний усвідомлює свою відповідальність перед судом та суспільством, що сприяє об'єктивному і неупередженому розгляду справи⁴².

Суть суду присяжних полягає в тому, що рішення приймаються на основі життєвого досвіду та уявлень присяжних про справедливість, законність і неупередженість, що сформувалися в суспільстві. Ці уявлення є важливим інструментом для прийняття рішень у судовому процесі, адже вони допомагають присяжним побачити справу не лише з точки зору юриспруденції, але й із морально-етичних позицій. Саме на цих принципах базується їхній погляд на правопорушення і роль підсудного в ньому, що, в свою чергу, має велике значення для встановлення істини та справедливого вирішення справи.

Основне завдання присяжних полягає у встановленні факту скоєння правопорушення. Вони повинні вирішити питання про те, чи було взагалі правопорушення, чи здійснював його підсудний, і чи є він винним у його скоєнні. Окрім того, присяжні оцінюють, чи заслуговує підсудний на поблажливість. Цей процес оцінки фактичних обставин є надзвичайно важливим, оскільки присяжні повинні вирішити, чи є підстави для визнання винуватості або невинуватості, а також визначити міру покарання, що відповідає скоєному правопорушенню⁴³.

⁴² Ахтирська Н. М. Становлення суду присяжних в Україні: від конституційного принципу до процесуальної регламентації. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2012. № 5. С. 83–89.

⁴³ Асадчев Ю. Суд присяжних: загальна характеристика та особливості імплементації в Україні. URL: <http://lexliga.com/ua/novosti/sud-prisyazhnyix-obshhaya-xarakteristika-i-osobennosti-implementaczii-v-ukraine>.

Аналізуючи правовий статус присяжних, можна зробити висновок, що інститут присяжних наділений значним спектром повноважень. Це включає не лише оцінку фактичних обставин справи, але й можливість впливати на результат судового процесу. Однак така влада потребує належної організації роботи та системи контролю, оскільки недостатнє фінансування та організаційні проблеми можуть спричинити серйозні ризики, зокрема щодо корупції чи маніпуляцій з боку присяжних. Тому для належного функціонування суду присяжних необхідно забезпечити стабільне фінансування та контроль за діяльністю членів суду.

З огляду на це, важливим є питання законності та справедливості прийняття рішень присяжними. Законодавство, зокрема КПК України, встановлює заборону на спілкування присяжних з третіми особами протягом судового процесу, щоб запобігти зовнішньому впливу на їхні рішення. У випадку порушення цієї заборони, присяжний може бути відсторонений від подальшої участі в судовому засіданні. Однак, хоча це є ефективним заходом для запобігання порушенням, питання про забезпечення ефективного контролю за такими ситуаціями залишається актуальним, оскільки фінансування та організаційна база суду присяжних в Україні є недостатньо розвиненими.

В даному випадку доречно дослідити практику ЄСПЛ. Суд зазначив, що в декількох державах-членах Ради Європи існує система участі присяжних, що обґрунтована прагненням залучити громадян до здійснення правосуддя, особливо у справах, що стосуються найтяжчих злочинів. Цей підхід сприяє більшій демократизації судового процесу, дозволяючи громадянам активно брати участь у вирішенні найважливіших правових питань, що мають вплив на суспільство. При цьому система присяжних має на меті не лише забезпечення справедливості, але й підвищення рівня довіри до правосуддя серед громадян, адже вони беруть участь у судових розглядах злочинів, що мають серйозні наслідки.

Однак, як зазначив Європейський Суд, стаття 6 § 1 Конвенції не гарантує права на суд присяжних. У рішенні у справі *Twomey, Cameron and Guthrie* проти Сполученого Королівства (2013)⁴⁴ Суд підкреслив, що хоча суди присяжних є важливою частиною судової системи в ряді європейських країн, їх наявність не є обов'язковою вимогою для забезпечення справедливого судового процесу. Це означає, що країни мають право вибирати, чи застосовувати систему присяжних, і не зобов'язані її використовувати у всіх випадках, зокрема у певних категоріях справ.

⁴⁴ Хелфорд проти Сполученого Королівства. URL: <https://khpg.org/1363591929>

У кримінальних справах участь присяжних рідко призводить до обґрунтованих вердиктів, що піднімає питання справедливості цієї системи. Важливо, що в багатьох випадках присяжні приймають рішення, не маючи достатнього досвіду чи юридичних знань для розуміння складних аспектів справи. Це може призвести до ситуацій, коли рішення, ухвалені присяжними, будуть суперечити науково обґрунтованому розумінню закону або справедливості, що ставить під сумнів надійність та ефективність такої системи.

З питання справедливості участі присяжних у судовому процесі було розглянуто чимало справ, спочатку Комісією, а згодом Європейським Судом. Ці розгляди допомогли визначити баланс між правами громадян на участь у судочинстві та необхідністю забезпечення об'єктивності і професіоналізму в кримінальних процесах. Судові органи повинні зважати на важливість ефективного та справедливого судового процесу, що в деяких випадках може передбачати обмеження чи зміну форми участі присяжних у розгляді конкретних справ.

Конвенція не вимагає від присяжних обґрунтовувати свої рішення, і, відповідно до статті 6, не забороняється обвинуваченому бути засудженим присяжними навіть у випадку, коли вердикт не містить обґрунтувань. Це було підтверджено у справі Saric проти Данії (1999)⁴⁵, де Європейський Суд відзначив, що відсутність детальних пояснень рішення присяжних не є порушенням прав обвинуваченого за умови, що інші аспекти процесу забезпечують справедливість судового розгляду. Суд при цьому визнає, що присяжні, як правило, можуть ухвалювати рішення на основі свого життєвого досвіду і судження про факти, а не обов'язково з юридичного або обґрунтованого підходу.

Проте, для забезпечення справедливого судового розгляду, важливо, щоб як обвинувачений, так і суспільство розуміли, який саме вердикт винесено. Це є важливою гарантією проти свавілля. Прозорість у прийнятті рішень і обґрунтованість вердиктів присяжних допомагають уникнути будь-яких сумнівів щодо об'єктивності та правомірності рішення. Як зазначалося у справі Такске проти Бельгії (2010)⁴⁶, обвинувачений має право отримати розуміння, чому прийнято те чи інше рішення, адже це є важливим елементом справедливого процесу.

⁴⁵ Saric v. DenmarN. URL: https://mezisoudy.cz/database-judikatury/detail-rozhodnuti/227d98c1-717c-11ee-8ac4-cced40779481_saric

⁴⁶ «Такскет проти Бельгії» (Taxquet v. Belgium) URL: <https://www.google.com/search?q=Taxquet+%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8+%D0%91%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%B3%D1%96%D1%97&sourceid=chrome&ie=UTF-8#:~:text=%D0%A2%D0%B0%D1%81%D0%BA%D0%B5%D0%B5%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2%20%D0%91%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%B3%D0%B8%D0%B8,app%20%E2%80%BA%20conversion%20%E2%80%BA%20pdf>

Відсутність обґрунтування може створити враження, що рішення ухвалювалося на основі суб'єктивних або неприязних мотивів.

Це твердження було підкріплене рішенням у справі Лемуан проти Франції (2013)⁴⁷, де Суд зазначив, що відсутність детальних пояснень у вердикті присяжних може поставити під сумнів справедливість процесу. Обґрунтоване рішення присяжних є не лише важливим для прав обвинуваченого, але й для забезпечення громадської довіри до судової системи. Відкритість і можливість аналізу причин прийняття рішень допомагають запобігти зловживанням або помилкам, а також надають додаткові гарантії того, що рішення прийнято на основі правильних і справедливих критеріїв.

Отже, хоча стаття 6 Конвенції не вимагає обов'язкового обґрунтування вердиктів присяжних, забезпечення розуміння цих вердиктів є необхідною умовою для підтримки довіри до судової системи та запобігання свавілля. Це підкреслює важливість балансу між правом на справедливий судовий процес та правом на ефективний захист від необґрунтованих або неправомірних рішень.

У випадку судів присяжних, де залучаються непрофесійні присяжні, існують специфічні процесуальні особливості, оскільки ці присяжні не завжди мають обов'язок або право обґрунтовувати свої переконання. У таких умовах стаття 6 Конвенції передбачає, що для забезпечення справедливості процесу повинні бути вжиті достатні гарантії, які б запобігали свавілля, а також дозволяли обвинуваченому зрозуміти підстави його засудження. Це стосується, зокрема, можливості забезпечення того, щоб присяжні приймали рішення на основі чітких, зрозумілих критеріїв та обґрунтованих фактів, що відповідають правовим стандартам (Лермит проти Бельгії⁴⁸ [GC], 2016, § 68).

Для запобігання свавіллю й забезпечення справедливого судочинства можуть бути застосовані різні процесуальні гарантії. Зокрема, головуючий суддя може надавати присяжним інструкції або рекомендації стосовно того, як повинні оцінюватися правові питання або докази у справі. Такі інструкції допомагають формувати рамки для вердикту, сприяючи тому, щоб рішення присяжних було більш обґрунтованим. Крім того, суддя може ставити чіткі, однозначні питання, які допомагають присяжним у їхньому рішенні, тим самим

⁴⁷ Справа «Лемуан проти Франції». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_081#Text

⁴⁸ CASE OF LHERMITTE v. BELGIUM. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22itemid%22:\[%22001-169053%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22itemid%22:[%22001-169053%22]})

компенсуючи відсутність обґрунтувань з боку присяжних (Папон проти Франції, 2001)⁴⁹.

Ще одним важливим аспектом є ситуація, коли суд присяжних не ставить окремі питання щодо кожного обвинуваченого, що стосуються обтяжувальних обставин. В таких випадках присяжні не мають змоги визначити індивідуальну кримінальну відповідальність кожного з обвинувачених, що може призвести до порушення прав обвинуваченого на справедливий судовий процес. Суд в таких справах визнавав порушення статті 6 § 1, оскільки це позбавляє обвинуваченого можливості отримати індивідуальну оцінку його відповідальності, що є важливою гарантією справедливого судового розгляду (Гоктепе проти Бельгії, 2005, § 28⁵⁰).

Таким чином, у судах присяжних важливо дотримуватися не лише вимог щодо забезпечення прав обвинувачених, а й гарантувати, що присяжні мають усі необхідні інструменти для ухвалення обґрунтованих і справедливих рішень. Ці інструменти повинні включати як чітке правове керівництво з боку судді, так і можливість визначити індивідуальну відповідальність обвинувачених у випадках, що передбачають множинних учасників.

У справі Bellerín Lagares проти Іспанії⁵¹ (рішення, 2003) Європейський Суд з прав людини зазначив, що оскаржуване рішення, яке містило запис обговорень присяжних, було достатньо обґрунтованим відповідно до вимог статті 6 § 1 Конвенції. Це рішення містило перелік фактів, які присяжні визнали встановленими, а також юридичний аналіз цих фактів. Крім того, було надано посилання на обставини, які вплинули на ступінь відповідальності заявника у конкретній справі. Завдяки такому підходу суд дійшов висновку, що процес розгляду справи був справедливим, оскільки обвинувачення було адекватно оцінене і обґрунтоване, що відповідало вимогам справедливого судового розгляду за статтею 6 Конвенції.

У справі Bellerín Lagares проти Іспанії Європейський Суд також враховував важливість можливості апеляції для обвинуваченого. Суд зазначив, що хоча обвинувачений має право оскаржити рішення, але питання, поставлені присяжним, не дозволяли йому зрозуміти фактичну чи правову основу його засудження. Формулювання питань було аналогічним для всіх співобвинувачених і не давало можливості

⁴⁹ Рішення палати у справі «Папон проти Франції». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SO2522>

⁵⁰ AFFAIRE GOKTEPE c. BELGIQUE. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-69234%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-69234%22]})

⁵¹ BELLERÍN LAGARES contre l'Espagne. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-44557%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-44557%22]})

визначити, чому саме обвинувачений був визнаний винним. Це ускладнило для нього можливість оскаржити рішення на етапі апеляції, оскільки він не мав чіткого уявлення про те, які конкретні факти або правові питання вплинули на результат процесу.

Згідно з рішенням Суду, якщо питання, поставлені присяжним, не дозволяють обвинуваченому зрозуміти правову основу його засудження, це порушує його право на справедливий судовий розгляд. Для того, щоб судовий процес відповідав вимогам статті 6 § 1 Конвенції, обвинувачений повинен мати можливість точно з'ясувати, на яких підставах винесено рішення, що надає йому можливість ефективно скористатися правом на апеляцію. У даному випадку, недостатнє обґрунтування питань, які ставили присяжні, унеможливило таке з'ясування. Суд також наголосив, що забезпечення ясності та доступу до обґрунтованих рішень є важливою гарантією від свавілля судової влади. Якщо обвинувачений не може зрозуміти причини його засудження, це означає, що процес не відповідає стандартам справедливості. У таких випадках апеляційний процес стає неефективним, оскільки обвинувачений не має достатньої інформації, щоб успішно оскаржити рішення суду.

У справі *Matis проти Франції*⁵² (рішення, 2015) Європейський Суд також визнав, що документ, який обґрунтовував рішення присяжних – *feuille de motivation*, який містив основні звинувачення, обговорені під час провадження, а також обговорення нарад присяжних, що врешті-решт вплинули на визнання вини, відповідав вимогам щодо достатньої аргументації. Суд зазначив, що цей документ надав чітке пояснення основних моментів справи та процесуального підходу присяжних, що задовольняло вимоги про необхідність забезпечення обґрунтованих рішень у кримінальних справах, забезпечуючи тим самим справедливість процесу.

Ці справи показують важливість наявності достатнього обґрунтування при винесенні вердикту судами присяжних. У обох випадках Суд підкреслив, що наявність чітких документів, що містять пояснення причин і аргументації, які лежать в основі вироку, є необхідною умовою для того, щоб судовий процес відповідав вимогам статті 6 § 1 Конвенції. Такий підхід є важливим для забезпечення справедливого судочинства, адже він дає змогу обвинуваченому та суспільству зрозуміти, на яких підставах було винесено рішення, що є ключовим аспектом правового процесу.

⁵² AFFAIRE MAKHFI c. FRANCE. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:\[%22001-67120%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:[%22001-67120%22])

Отже, ці рішення Європейського Суду підтверджують, що хоча присяжні не завжди зобов'язані надавати обґрунтування своїх рішень, відповідні процесуальні гарантії та документи, що пояснюють рішення, є обов'язковими для того, щоб забезпечити належний рівень правової прозорості та справедливості судового процесу.

У справі Гуд проти Сполученого Королівства⁵³ (рішення, 2011) Європейський Суд розглянув питання про справедливість судового розгляду, де присяжні винесли необґрунтований вердикт. Суд дійшов висновку, що хоча вердикт не містив чіткої аргументації, рамки, в яких був ухвалений цей вердикт, були достатніми для того, щоб обвинувачений зміг зрозуміти причини його засудження. Суд також звернув увагу на те, що обвинувачений мав доступ до можливості оскарження рішення, що, на думку Суду, забезпечувало можливість виправити будь-які можливі помилки або неправомірні рішення суду присяжних.

Враховуючи це, Європейський Суд визнав, що право на апеляцію, надане шотландським законодавством, було достатньою гарантією для забезпечення справедливості процесу. Суд наголосив, що якщо обвинувачений має ефективні засоби оскарження рішення, це може компенсувати відсутність детальних обґрунтувань вердикту, оскільки апеляційний суд має можливість оцінити та виправити помилки, допущені на попередніх етапах судового процесу. Отже, у цьому випадку Суд визнав, що система апеляційного оскарження може бути достатньою для забезпечення прав обвинуваченого, навіть якщо вердикт присяжних не містить повного обґрунтування. Такий підхід підкреслює важливість наявності можливості апеляції, яка дозволяє виправити будь-які несправедливості, які могли бути допущені на стадії першого судового розгляду.

У справі Rusishvili проти Грузії⁵⁴ (рішення, §§ 76-80) Європейський Суд звернув увагу на важливість ролі апеляційного суду в забезпеченні справедливості, коли в країні було введено суди присяжних через кардинальні реформи кримінального процесу. Суд встановив, що апеляційний суд не мав права просто відхилити апеляцію заявника з правових питань без належного обґрунтування. Важливим було те, що у справі присяжні не обґрунтували свій вердикт, і це підвищувало значення апеляційного суду, який повинен був перевірити законність і справедливість процесу.

⁵³ Рішення у справі «Гуд проти Сполученого Королівства. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_401#Text

⁵⁴ Грузія проти Росії. URL: <https://rm.coe.int/georgia-v-russia-ii-gc-ukr/1680a58450>

У цьому контексті Європейський Суд підкреслив, що апеляційний суд мав обов'язок ретельно розглянути процедурні скарги заявника, перевірити, чи дотримувалися всі належні процесуальні гарантії, і чи не виникло несправедливості через неправильне управління суддею присяжними. Це було особливо важливо, оскільки вердикт присяжних не мав обґрунтування, що могло ускладнити розуміння того, на яких підставах було ухвалено рішення.

Таким чином, Суд наголосив на необхідності ефективної функції апеляційного суду як механізму забезпечення справедливості в таких ситуаціях. Важливо, щоб апеляційний суд мав можливість перевірити не лише правові питання, а й процесуальні аспекти справи, щоб забезпечити, що вердикт присяжних не призвів до несправедливого засудження заявника.

У справі Ramda проти Франції⁵⁵ (рішення, 2017, §§ 59-71), Європейський Суд розглянув ситуацію, пов'язану з мотивувальною частиною вироку, винесеного спеціальним анти терористичним судом присяжних. У цьому випадку Суд не виявив порушення статті 6 § 1 Конвенції. Він визнав, що процесуальні гарантії, включаючи детальне обґрунтування судових рішень і надані аргументи в суді першої інстанції та апеляційному суді, дозволили забезпечити необхідний рівень справедливості та ясності у розумінні вердикту.

Суд також врахував, що присяжні у цій справі поставили численні детальні питання, що допомогло заявнику зрозуміти, на яких підставах було винесено рішення. З урахуванням цього фактору, Суд дійшов висновку, що в даному випадку, незважаючи на відсутність детального обґрунтування самого вердикту присяжних, інші елементи процесу – зокрема, постанови про передачу справи та деталі судових дебатів – створили достатні умови для того, щоб обвинувачений міг зрозуміти, чому був засуджений. Таким чином, Європейський Суд підкреслив важливість сукупного аналізу всіх елементів процесу, які впливають на справедливість судового розгляду. У цьому випадку наявність достатніх процесуальних гарантії та прозорості під час судового процесу дозволило уникнути порушень прав обвинуваченого, навіть якщо вердикт присяжних не був детально обґрунтований.

Отже, підсумовуючи дані судові рішення, можна зробити кілька важливих висновків щодо вимог до суду присяжних та гарантії справедливого судового розгляду. Європейський Суд визнає, що хоча Конвенція не вимагає від присяжних надання детальних обґрунтувань своїх рішень, це не означає, що обвинувачений має бути позбавлений

⁵⁵ CASE OF RAMDA v. FRANCE. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:%22001-179793%22}}>

можливості зрозуміти, на яких підставах було винесено вирок. Для забезпечення справедливості і прозорості процесу, важливо, щоб обвинувачений мав доступ до достатньої інформації про мотиви та підстави вироку, навіть у випадках, коли самі присяжні не надають своїх аргументів.

Крім того, у деяких випадках, ефективність процесуальних гарантій може компенсувати відсутність детального обґрунтування вердикту. Зокрема, детально сформульовані питання до присяжних, а також роль апеляційного суду, який може переглянути процедурні питання і перевірити, чи були дотримані необхідні гарантії справедливості, відіграють важливу роль у забезпеченні прав обвинуваченого.

Загалом, Європейський Суд підкреслює, що для забезпечення прав обвинуваченого на справедливий судовий розгляд необхідно, щоб суди присяжних і суди загалом забезпечували чіткість і доступність інформації про підстави рішення. Крім того, наявність апеляційного механізму та належна процедура перегляду справи можуть слугувати важливою гарантією проти несправедливості, навіть коли присяжні не надають своїх аргументів.

Ці судові рішення Європейського Суду мають важливе значення для правосуддя в Україні, особливо в контексті розвитку та реформування кримінальної юстиції, а також впровадження судів присяжних. Оскільки Україна є частиною Ради Європи і зобов'язана дотримуватись стандартів, закріплених у Конвенції, ці рішення можуть мати пряме вплив на практику правосуддя в Україні. Україна має досвід використання судів присяжних, але їх застосування обмежене деякими кримінальними справами. Судові рішення Європейського Суду показують важливість забезпечення чіткої та зрозумілої мотивувальної частини рішення для обвинуваченого. Це означає, що для підвищення довіри до судової системи Україні необхідно запровадити процедури, які дозволяють забезпечити зрозумілість вердиктів судів присяжних, навіть якщо вони не надають детальних обґрунтувань своїх рішень.

У контексті українського правосуддя важливо розглядати роль апеляційних судів у забезпеченні справедливості та ефективності процесу. Судові рішення Європейського Суду підкреслюють необхідність наявності апеляційних механізмів для перевірки процедурних порушень і справедливості вироку. В Україні це може означати необхідність покращення ефективності та доступності апеляційних процедур, щоб забезпечити обвинуваченим реальні можливості для оскарження неправомірних рішень. Українська правова система активно працює над удосконаленням кримінального процесу. Ці рішення Європейського Суду можуть служити орієнтиром для

подальших реформ, зокрема в частині визначення ролі суддів і присяжних, а також підвищення вимог до обґрунтування рішень судів. Це дозволить забезпечити більш прозорий та справедливий судовий процес, що відповідає європейським стандартам прав людини.

Таким чином, ці рішення Європейського Суду можуть вплинути на вдосконалення правосуддя в Україні, підвищення його справедливості та прозорості, а також на покращення механізмів захисту прав обвинувачених.

Мотивування рішень присяжних має ключове значення для забезпечення права на справедливий суд, оскільки воно є важливою гарантією для обвинувачених, що їхній процес буде проведений чесно, прозоро та з урахуванням усіх обставин справи.

1. Однією з основних вимог статті 6 Конвенції є право на справедливий судовий розгляд. Мотивування рішень присяжних дозволяє обвинуваченому зрозуміти, на основі яких доказів та юридичних аргументів було ухвалено рішення про його винуватість або невинуватість. Без належного мотивування обвинувачений може не розуміти, чому його визнали винним, що позбавляє його можливості ефективно оскаржити рішення в апеляційному суді або на інших етапах правового процесу.

2. Мотивування рішень служить важливим бар'єром проти свавільних рішень. Без обґрунтування присяжні можуть ухвалити вердикт, який не спирається на належну оцінку фактів чи правових норм. Це може привести до ситуації, коли рішення буде зумовлене суб'єктивними чи неналежними чинниками, такими як передсуди або інші упередження. Наявність мотивувальної частини допомагає виключити такі ризики, оскільки дозволяє оцінити, як саме були застосовані правові норми та оцінені докази.

3. Мотивоване рішення дозволяє апеляційним судам ефективно перевіряти обґрунтованість і законність рішення присяжних. Відсутність мотивування ускладнює процес оскарження рішення, оскільки апеляційні суди не мають чіткої інформації про те, на яких підставах ухвалено рішення, що обмежує можливості для ефективного правового контролю⁵⁶.

Отже, мотивування рішень присяжних є важливою складовою справедливого судового розгляду, забезпечуючи прозорість, зрозумілість та можливість ефективного оскарження рішень, що в свою чергу сприяє зміцненню довіри до правосуддя та захисту прав обвинувачених.

⁵⁶ Новиков О. В., Коротун Т.В. Англо-американська модель суду присяжних для України. Досвід США для України. Молодий вчений. 2018. № 4(2). С. 726-729.

Присяжні, як правило, не зобов'язані надавати детальне мотивування своїх рішень. Це означає, що вони можуть винести вердикт без надання конкретного обґрунтування або пояснень, чому саме вони дійшли до такого висновку. Однак, у ряді юрисдикцій існують вимоги щодо надання певного мінімуму інформації, щоб забезпечити прозорість і зрозумілість процесу для обвинуваченого та суспільства. В цих випадках присяжні можуть бути зобов'язані навести хоча б основні факти, на яких базується їхній вердикт, а також можливі правові підстави для ухваленого рішення.

Вимоги щодо детальності та прозорості мотивування рішень присяжних варіюються залежно від країни та її правової системи. У деяких юрисдикціях, таких як Бельгія чи Франція, вердикти присяжних мають містити детальне обґрунтування, що дозволяє чітко оцінити, на яких фактах і доказах базується їхнє рішення. Наприклад, у Франції суд присяжних може зобов'язуватися викласти свої роздуми про доведеність фактів і застосування права. Такий підхід забезпечує, що рішення не буде засноване на суб'єктивних або необґрунтованих переконаннях присяжних⁵⁷.

Проте, у багатьох випадках присяжні не надають детальних обґрунтувань своїх рішень, а лише формулюють короткий вердикт. Це може бути обумовлено тим, що роль присяжних полягає в оцінці фактів і визначенні винуватості обвинуваченого, а не в глибокому юридичному аналізі справи. Відсутність детального мотивування може ускладнювати оцінку справедливості вердикту, що потенційно порушує право обвинуваченого на справедливий судовий розгляд, яке передбачене статтею 6 Конвенції.

Тому на міжнародному рівні існує загальний підхід, який полягає в тому, що хоча присяжні не зобов'язані надавати повне та детальне мотивування, існують певні гарантії, які сприяють запобіганню свавілля та забезпечують ефективне правове оскарження рішення. Ці гарантії включають, наприклад, інструкції для присяжних, чіткі юридичні питання, а також можливість апеляції, яка дозволяє судовим органам перевірити відповідність вердикту вимогам законодавства та міжнародних стандартів прав людини⁵⁸.

Однією з основних труднощів, з якими стикаються присяжні під час обґрунтування своїх рішень, є неповне розуміння доказів, які

⁵⁷ Берч В.В. Особливості нормативно-правового регулювання інституту присяжних: досвід США та Великобританії. Успіхи і досягнення у науці. 2024. № 3(3). Том 2. С. 42-49.

⁵⁸ Конєва Є.М. Становлення суду присяжних у правовій системі Англії. Реалії та перспективи розбудови правової держави в Україні та світі: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої Дню юриста. Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2022. 300 с.

представлені під час судового розгляду. Зазвичай присяжні не мають юридичної освіти, і тому їм може бути важко правильно інтерпретувати складні технічні чи наукові докази, а також свідчення експертів. Наприклад, у кримінальних справах може бути представлено велику кількість доказів, пов'язаних з судово-медичними експертизами, психологічними дослідженнями або іншими спеціалізованими дисциплінами, які не завжди доступні для розуміння осіб без відповідного професійного досвіду.

Іншою серйозною проблемою є недостовірність або суперечливість показань. Свідки можуть подавати різні версії подій або не пам'ятати важливі деталі, що ускладнює завдання присяжних. У таких випадках присяжні змушені оцінювати достовірність показів, але це може бути непростим завданням, оскільки їм доводиться робити висновки на основі лише того, що вони чують у залі суду, без можливості додаткової перевірки або глибшого аналізу доказів. Відсутність правових знань у присяжних часто призводить до ситуацій, коли вони можуть неправильно трактувати надані їм факти або показання⁵⁹.

Недостатність юридичних знань також є однією з головних труднощів у процесі обґрунтування рішень. Присяжні часто не мають чітких уявлень про те, як застосовувати норми права до конкретних фактів, що стоять перед ними. Вони можуть не розуміти, яке значення мають різні види доказів, як слід оцінювати правову підставу обвинувачення чи захисту, а також які юридичні критерії використовуються для оцінки обставин справи. Без належних юридичних інструкцій це може призвести до неправильних або неадекватних вердиктів.

Ще однією проблемою є емоційний або соціальний вплив на присяжних. У складних кримінальних справах, особливо коли йдеться про серйозні злочини, такі як вбивства чи тероризм, присяжні можуть піддатися емоційним реакціям або впливу зовнішнього середовища. Це може призвести до того, що рішення не буде повністю об'єктивним або обґрунтованим лише на фактах, що є частиною доказової бази. Важливою гарантією проти такого впливу є належні інструкції від судді та можливість перегляду рішення через апеляцію⁶⁰.

Ситуації, коли рішення присяжних оскаржуються або скасовуються через недостатнє мотивування, є порівняно рідкими, але вони можуть

⁵⁹ Сердинський В. С. Особливості здійснення правосуддя судом присяжних у Французькій Республіці. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2016. № 20. С. 169-172.

⁶⁰ Берч В.В. Вирішення справ судом присяжних у Німеччині. The 12 th International scientific and practical conference "Scientific progress: innovations, achievements and prospects" (August 21-23, 2023) MDPC Publishing, Munich, Germany. 2023. 254 p.

виникати, особливо в системах правосуддя, де участь присяжних є важливою частиною судового процесу. Важливість мотивування рішень присяжних полягає в тому, що саме через це мотивування забезпечується прозорість і передбачуваність судового процесу, а також гарантія справедливості для обвинуваченого. Якщо мотивування відсутнє або недостатньо детальне, це може призвести до того, що обвинувачений не зможе зрозуміти причини своєї провини, що є порушенням його права на справедливий суд за статтею 6 Конвенції.

Зазвичай такі ситуації виникають, коли суд присяжних виносить вердикт, не пояснюючи належним чином, чому вони дійшли до такого висновку. Це може статися через відсутність необхідних інструкцій або через невизначеність у самих питаннях, які ставляться перед присяжними. У таких випадках часто виникає проблема з розумінням мотивів рішення з боку обвинуваченого, а також з можливістю перегляду рішення в апеляційному порядку⁶¹.

Частота таких випадків залежить від правової системи країни та від того, як влаштовані суди присяжних. У країнах з чіткими стандартами щодо обґрунтування рішень присяжних, як правило, таких ситуацій буває менше, оскільки є встановлені вимоги до того, як присяжні повинні мотивувати свої вердикти. У випадку, якщо суд не надає достатньо конкретної мотивації або присяжні не вказують на всі важливі факти, апеляційний суд може скасувати вердикт або повернути справу на новий розгляд для додаткового пояснення.

Однак у деяких випадках, навіть за відсутності детального мотивування, рішення присяжних можуть бути підтверджені апеляційними судами, якщо вони можуть довести, що інші гарантії справедливості судового процесу були дотримані, або якщо є достатньо інших засобів для виправлення або уточнення вердикту. Це зазвичай включає доступ до апеляційних процедур, де можна оскаржити питання про відсутність обґрунтування або недостатність мотивів у рішенні присяжних⁶².

Неправильне або недостатнє обґрунтування рішення присяжних може призвести до серйозних помилок правосуддя, адже це заважає не лише зрозуміти причини винесеного вироку, але й створює ризик неправильного застосування закону. Якщо присяжні не пояснюють, чому вони дійшли до свого вердикту, обвинувачений і суспільство не

⁶¹ Ясинок М.М. Окреме провадження і народні засідателі: історико-правовий огляд. Часопис Київського університету права. 2016. № 2. С. 160–164.

⁶² Тарнавська В.Ю. Соціально-правова природа інституту присяжних у наукових поглядах професора О.Ф. Кістяківського. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2008. № 79. С. 13–17.

можуть оцінити, чи правильно була застосована правова норма до конкретних фактів. Це порушує принципи справедливості та правової визначеності, що є основою правосуддя.

Недостатнє обґрунтування рішення може призвести до того, що особа буде засуджена на основі помилкових висновків або сприйнятих упереджень, а не на підставі об'єктивних і чітких доказів. Наприклад, присяжні можуть не пояснити, чому відхилили певні докази або показання, які могли бути важливими для справи. В результаті цього обвинувачений може бути засуджений за помилкове трактування фактів або неадекватну оцінку доказів. Це може стати підставою для скасування вироку в апеляційній інстанції або навіть призвести до помилкових вироків, що стосуються кримінальної відповідальності.

Крім того, недостатня аргументація може посилити ризик застосування свавільного чи суб'єктивного підходу до оцінки доказів. Якщо присяжні не надають чітких пояснень щодо того, як вони дійшли до своїх висновків, це може стати передумовою для зловживань у процесі, оскільки інші судові органи не матимуть достатньо інформації, щоб перевірити відповідність процесуальних норм і правових принципів.

Зрештою, недостатньо мотивоване рішення також обмежує права на апеляцію, оскільки апеляційний суд може не мати достатньо матеріалів для перевірки обґрунтованості рішення присяжних. Якщо апеляційний суд не має змоги точно визначити, чому суд першої інстанції прийшов до певного рішення, він може не мати можливості оцінити правові помилки та вплинути на результат справи. Це може привести до серйозних наслідків для правосуддя, включаючи несправедливі вирoki або відсутність належної правової допомоги для обвинувачених.

Удосконалення процесу обґрунтування рішень присяжними в Україні потребує низки змін до національного законодавства. Це допоможе забезпечити більш прозорий, обґрунтований та справедливий судовий процес, що відповідатиме міжнародним стандартам. Ось кілька пропозицій щодо можливих змін:

1. Запровадження обов'язку присяжних надавати письмові пояснення до вердикту. Наразі в Україні присяжні не зобов'язані детально мотивувати свої рішення. Впровадження вимоги надавати письмові пояснення до вердикту дозволить забезпечити більш прозорі та зрозумілі рішення. Це дозволить сторонам у справі, а також апеляційним судам, мати чітке уявлення про мотиви, що стоять за рішенням присяжних, і забезпечить ефективний механізм контролю за правомірністю судових рішень.

2. Покращення навчання та підготовки присяжних. Присяжні часто не мають юридичної освіти, що може спричиняти труднощі в правильному розумінні доказів та застосуванні закону. Запровадження спеціалізованих тренінгів та семінарів для присяжних перед їхнім призначенням може покращити їхні знання щодо процесуальних норм, принципів доказування та правових підходів⁶³. Це дозволить їм краще обґрунтовувати свої рішення та приймати більш обґрунтовані та справедливі рішення.

3. Чіткі інструкції від головуючого судді. Законодавство може вимагати від головуючого судді надавати більш детальні інструкції присяжним щодо оцінки доказів, законодавчих вимог і того, як приймати рішення відповідно до встановлених критеріїв. Це може включати запитання, які допомагають присяжним з'ясувати юридичні аспекти справи, що допоможе їм правильно формулювати своє рішення. Замість загальних настанов, суддя може надавати конкретні правові орієнтири, які б уможливили більш чітке обґрунтування їхніх рішень.

4. Посилення ролі апеляційних судів. Потрібно посилити роль апеляційних судів в перевірці мотивів рішень присяжних. Якщо рішення присяжних є недостатньо мотивованими, апеляційний суд повинен мати можливість повернути справу на новий розгляд із вимогою надати більш детальне обґрунтування. Встановлення чітких критеріїв для апеляційного контролю дозволить уникнути ситуацій, коли рішення присяжних не піддаються належній перевірці.

5. Законодавче визначення вимог до детальності мотивувальних рішень присяжних. Необхідно встановити чіткі вимоги щодо мінімальної кількості аргументів та пояснень, які повинні бути включені до мотивувальної частини рішення присяжних. Це включатиме опис фактів справи, аналіз доказів, пояснення того, чому ті чи інші факти були визнані важливими, а також чому було прийнято саме таке рішення щодо винуватості обвинуваченого⁶⁴.

Ці зміни допоможуть підвищити рівень прозорості судових рішень, зміцнити довіру до судової системи та забезпечити права обвинувачених на справедливий суд.

У висновку можна зазначити, що обґрунтування рішень, винесених присяжними, є ключовим елементом для забезпечення справедливості та прав людини у судовому процесі. Деталізація мотивів, що стоять за рішеннями присяжних, не лише сприяє прозорості та зрозумілості

⁶³ Смірнова В.М. Порівняльний аналіз суду присяжних у цивільному процесі України, Європи та США. Knowledge. Education. Law. Management. 2020/№ 3(31). С. 170–174.

⁶⁴ Прохоров П.А. Проблемні питання розгляду і вирішення справ присяжними у цивільному процесі України. Юридичний вісник. 2021. № 1. С. 174–183.

винесених рішень, а й забезпечує ефективний контроль за їх законністю. Зважаючи на важливість цього процесу, необхідно вдосконалювати механізми правосуддя через розширення вимог до детальності та прозорості мотивувальної частини рішень присяжних.

Для поліпшення процесу обґрунтування рішень в Україні варто врахувати ряд аспектів: запровадити обов'язок надання письмових пояснень до вердиктів присяжних, посилити підготовку присяжних до судового процесу, чітко визначити інструкції головуючого судді щодо оцінки доказів, а також зміцнити роль апеляційного суду в перевірці мотивів рішень. Це дозволить підвищити якість судового розгляду, забезпечити більшу справедливість і ефективно реагувати на можливі помилки правосуддя. Загалом, вдосконалення системи обґрунтування рішень присяжними вимагає комплексного підходу, який включатиме зміни в законодавстві, підготовці присяжних і удосконаленні процесуального контролю. Впровадження таких змін сприятиме зміцненню довіри громадськості до судової системи, а також забезпеченню ефективного захисту прав і свобод громадян.

3. Мотивування рішень вищих судів

Мотивування рішень вищих судів – це процес надання детальних пояснень та аргументів, які лежать в основі прийнятого судового рішення, що виноситься вищими інстанціями (наприклад, апеляційними чи касаційними судами)⁶⁵. Це включає аналіз фактів справи, застосування відповідних норм права, а також роз'яснення, як суд дійшов до свого висновку. Мотивування є важливим елементом судового процесу, оскільки воно дозволяє сторонам справи, а також громадськості зрозуміти логіку і обґрунтованість судового рішення, а також забезпечує можливість перевірки правильності та законності судового акта.

Вищі суди зобов'язані надавати обґрунтоване рішення, яке відображає їхню позицію щодо кожного з елементів справи, включаючи аналіз доводів сторін, оцінку представлених доказів та застосування відповідних правових норм. Мотивування рішення також є важливим для здійснення ефективного правосуддя, оскільки дозволяє уникнути свавілля, забезпечує прозорість судового процесу та дає змогу сторонам використовувати право на апеляцію чи касацію в разі невдоволення рішенням.

⁶⁵ Калачова О. Вмотивованість судових рішень як гарантія захисту прав і основоположних свобод людини. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2016. № 4. С. 78-84.

Мотивування рішень вищих судів також є ключовим елементом правової стабільності та забезпечення принципу верховенства права. Кожне рішення, яке не має належного мотивування, може бути сприйняте як таке, що не обґрунтоване відповідними правовими нормами чи фактичними обставинами. Це, в свою чергу, створює ризик виникнення помилок правосуддя, оскільки без чітких аргументів і пояснень неможливо правильно оцінити правомірність і справедливість ухваленого судового акта.

Мотивування також має важливе значення для контролю за діяльністю суддів. Завдяки обґрунтованим рішенням можна перевіряти, чи дотримуються суди вимог законодавства, чи є об'єктивними і неупередженими у прийнятті рішень. Невідповідність мотивування судового акта фактичним даним справи чи застосованому праву може призвести до оскарження рішення і навіть його скасування вищими інстанціями. Таким чином, процес мотивування є не лише формальним етапом, а необхідною гарантією для забезпечення справедливого суду, прав людини на справедливий розгляд справи, а також ефективної правової охорони прав та інтересів осіб. Кожен судовий акт повинен бути добре обґрунтованим, щоб забезпечити належний рівень довіри до судової влади та ефективного правосуддя.

Недостатня обґрунтованість судового рішення може суттєво вплинути на можливість його перегляду вищими інстанціями, оскільки однією з основних вимог для ефективного апеляційного та касаційного перегляду є наявність чіткої та зрозумілої мотивувальної частини вироку або постанови. Якщо суд не надає достатнього пояснення для своїх висновків, це може стати підставою для оскарження рішення, оскільки відсутність мотивації не дозволяє сторонам у справі і вищим судовим інстанціям перевірити правильність застосування закону, а також оцінити, чи були враховані всі важливі факти та докази.

1. Відсутність можливості перевірити правильність застосування закону – судова система передбачає, що рішення повинні бути обґрунтованими з точки зору правильного застосування норм матеріального і процесуального права. Якщо мотивування рішення не містить посилань на відповідні статті закону або на правові принципи, на підставі яких було ухвалено рішення, це ускладнює перевірку законності такого рішення вищими інстанціями. Вищий суд не зможе перевірити, чи було правильно застосовано закон і чи були враховані всі правові аргументи сторін.

2. Невизначеність для апеляційного суду – для вищих судів, зокрема апеляційних, однією з основних задач є перегляд рішень нижчестоящих судів на предмет їх справедливості та законності. Якщо

рішення суду не обґрунтоване, це ускладнює завдання апеляційного суду, оскільки він не має достатньо чіткої картини щодо того, які саме аргументи були важливими для винесення рішення. Відсутність деталізованої мотивувальної частини може призвести до того, що апеляційний суд буде змушений скасувати рішення або направити справу на новий розгляд⁶⁶.

3. Ризик скасування або зміни рішення – недостатньо мотивовані рішення є більш схильними до скасування або зміни вищими судовими інстанціями. Апеляційний або касаційний суд може визнати рішення неналежащо обґрунтованим, якщо не буде чітко визначено, як були оцінені докази, чому обрано конкретну правову кваліфікацію і чи була забезпечена справедливість процесу. У разі відсутності переконливих аргументів, що виправдовують винесене рішення, вищі суди можуть прийняти рішення про його скасування і повернення справи для повторного розгляду.

4. Забезпечення права на апеляцію та перегляд – для забезпечення права на ефективний апеляційний перегляд судового рішення важливим є надання достатнього обґрунтування, яке дозволить апеляційному суду здійснити перевірку рішень нижчих інстанцій. Якщо мотивування рішення є неповним або неясним, це порушує право сторін на ефективний доступ до правосуддя, адже вони не можуть чітко зрозуміти, чому суд ухвалив саме таке рішення, що ускладнює процес оскарження⁶⁷.

Отже, недостатня обґрунтованість судового рішення створює ризик для правильного перегляду і можливість скасування чи зміни рішення вищими інстанціями, оскільки вищі суди не мають змоги належно оцінити правильність та законність такого рішення. Це підриває принципи правової визначеності, доступу до правосуддя та справедливості, що є основними складовими функціонування судової системи.

Правильне та достатнє обґрунтування судового рішення є основою для забезпечення виконання вироку, оскільки воно дозволяє чітко визначити, на яких фактах і правових нормах базується рішення суду. Коли мотивувальна частина вироку містить детальні посилання на докази, застосоване законодавство та логіку, що призвела до висновків суду, це дає змогу сторонам, а також органам, що виконують вирок, правильно зрозуміти мету та обсяг вироку. Таке обґрунтування

⁶⁶ Тома М. Г. Кримінальне право України (загальна частина): збірник кейсів : навч.-метод. посібник / М. Г. Тома. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 232 с.

⁶⁷ Берзін П.С. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник : у 3-х т. Т. 1. Загальні засади. 2-ге вид., виправл. та доповн. Київ: ВД «Дакор». 2019. 562 с.

допомагає усунути неясності, що можуть виникнути під час реалізації вироку, та забезпечує його належне виконання.

Завдяки чітким і логічним поясненням, як саме були оцінені докази та які правові норми застосовано, правильно обґрунтоване рішення дозволяє запобігти оскарженням або непорозумінням при виконанні вироку. Всі сторони, які відповідають за виконання судового рішення (як-от органи державної влади, правоохоронні органи чи інші уповноважені структури), мають чітке уявлення про те, яким чином і чому потрібно реалізувати вирок. Це особливо важливо в випадках, що стосуються застосування покарань або виконання інших санкцій.

Також обґрунтоване рішення сприяє правовій визначеності та захисту прав осіб, що беруть участь у кримінальному процесі. У разі виконання вироку важливо, щоб не було порушено права обвинуваченого або постраждалої сторони, а також щоб вирок було виконано відповідно до встановлених процедур і норм. Чітке мотивування допомагає уникнути зловживань і помилок у виконанні вироку, а також сприяє гарантуванню справедливості в процесі реалізації рішення суду.

У справі Гарсія Руїс проти Іспанії (1999)⁶⁸ та Галстян проти Вірменії⁶⁹ (2009) Європейський Суд з прав людини підтвердив, що апеляційний суд може обмежитися лише підтримкою мотивів рішення суду першої інстанції при відхиленні апеляції. Це означає, що апеляційний суд не зобов'язаний надавати нові чи додаткові аргументи, якщо він вважає, що рішення нижчої інстанції є правильним і обґрунтованим. Такий підхід сприяє ефективності судового процесу, але при цьому важливо, щоб у разі відхилення апеляції суд зберігав об'єктивність і не обмежував права сторін на справедливий судовий розгляд.

Водночас у рішенні у справі Савонюк проти Сполученого Королівства⁷⁰ (2001) Європейський суд зазначив, що стаття 6 § 1 Конвенції не вимагає надання детальних мотивів у випадку, коли

⁶⁸ Гарсія Руїс проти Іспанії. URL: <https://www.humanrightsguide.ge/ru/case-law/garcia-ruiz-protiv-ispanii>

⁶⁹ Galstyan проти Вірменії. URL: https://www.google.com/search?q=%D0%A1%D1%82%D0%B5%D0%BF%D0%B0%D0%BD%D1%8F%D0%BD+%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8+%D0%92%D1%96%D1%80%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%96%D1%97+%D1%94%D1%81%D0%BF%D0%BB&sca_esv=cee82657679d0f25&sxsrf=ADLYWU5T4n_rzrDk2nWzgb_Zz-DYbhhwQ%3A1736347868573&ei=3JB-Z-rTt3VwPAP1Kr8yAg&ved=0ahUKEwjqsabvr-aserp#~:text=Galstyan%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%20%D0%92%D1%96%D1%80%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%96%D1%97,conversion%20%E2%80%BA%20docx%20%E2%80%BA%20pdf

⁷⁰ СІПАВА «SABANCHIYEVA AND OTHERS ПРОТИ РОСІЇ». URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-140638%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-140638%22]})

апеляційний суд відмовляє у наданні дозволу на апеляцію. Це рішення вказує на те, що хоча право на апеляцію є важливим аспектом справедливого судочинства, обов'язок надавати вичерпні мотиви при відмові у дозволі на апеляцію не є абсолютним. Важливо, щоб відмова була належно оформлена відповідно до національних правил і з урахуванням вимог щодо справедливого процесу.

Такий підхід також підкреслює баланс між правом на апеляцію та ефективністю судового процесу. Системи, де апеляційні суди можуть обмежитися підтримкою рішення суду першої інстанції, сприяють скороченню часу розгляду справ і зменшенню навантаження на судову систему, але це не повинно призводити до порушення прав сторін. Водночас, у разі серйозних порушень чи помилок на стадії апеляції, таке рішення може бути оскаржене вищими інстанціями або розглянуте міжнародними судами.

У справі Татішвілі проти Росії⁷¹ (2007), Європейський суд підкреслив важливість надання належних мотивів вищим судом, коли є відсутність фактичної або юридичної основи для рішення суду нижчої інстанції. Це підтверджує принцип, згідно з яким вищий суд має детально і обґрунтовано розглянути всі аспекти справи, особливо якщо рішення суду нижчої інстанції не містить належної аргументації або підкріплення доказами. У таких випадках вищий суд не може просто підтримати рішення першої інстанції без надання власних переконливих аргументів, що забезпечує відповідність принципу справедливого судового розгляду, закріпленого у статті 6 Конвенції з прав людини.

У справі Шабельник проти України⁷² (2017) Суд наголосив на важливості належного розгляду заперечень щодо прийнятності доказів, зокрема, коли йдеться про заяви обвинуваченого, зроблені в контексті психіатричної експертизи. У таких випадках вищий суд не може просто покладатися на ці докази, якщо не надасть відповіді на заперечення захисту. Це важливо для забезпечення прав обвинуваченого на захист та справедливий судовий процес, оскільки ігнорування заперечень щодо доказів може призвести до неправомірного використання доказів, що в свою чергу може порушити принципи справедливості та прав людини.

Зазначені випадки вказують на те, що апеляційні та вищі суди повинні здійснювати ретельний аналіз справи, якщо є сумніви щодо правильності оцінки доказів або обґрунтованості рішення суду нижчої інстанції. Вищий суд зобов'язаний не лише перевірити фактичну та

⁷¹ CASE OF TATISHVILI v. RUSSIA. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%7B%22itemid%22:%5B%22001-79564%22%5D%7D>

⁷² Справа «Шабельник проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_457#Text

юридичну основу справи, але й належно реагувати на будь-які порушення в процесі, що можуть вплинути на результат. Це забезпечує належний рівень судового контролю та гарантує, що кожна сторона має реальну можливість захистити свої права.

У справі Байдар проти Нідерландів (2018)⁷³ Європейський суд зауважив, що касаційний суд може відмовити у направленні запиту до Суду Європейського Союзу (СЄС) для попереднього рішення, якщо справа не порушує юридичного питання, яке потребує додаткового тлумачення. Вищий суд у цій справі, посилаючись на конкретне правове положення, зазначив, що питання, підняте у справі, не є таким, що потребує втручання СЄС. Суд дійшов висновку, що така практика є обґрунтованою, оскільки немає необхідності звертатися до СЄС, якщо це не змінить результат справи. Водночас, Суд підкреслив, що касаційні суди повинні надавати достатні обґрунтування, особливо коли вони відмовляють у скарзі, що не має перспектив успіху, як це було у справі Талмане проти Латвії (2016)⁷⁴.

Підсумовуючи всі наведені рішення, можна зробити кілька важливих висновків щодо принципів обґрунтування судових рішень, зокрема у контексті апеляційних та касаційних процедур.

По-перше, рішення вищих судів повинні містити достатнє обґрунтування, особливо коли йдеться про відмову в апеляції або в касаційному розгляді. Суд, навіть при відхиленні скарг, повинен надавати аргументацію, чому рішення нижчої інстанції є обґрунтованим або чому справа не потребує додаткових процедур, таких як направлення запиту до СЄС. Це допомагає забезпечити принципи справедливості та прозорості судового процесу, а також дає можливість сторонам справи зрозуміти причини, чому їхні прохання були відхилені.

По-друге, відсутність належного мотивування може призвести до порушення права на справедливий суд. Як показують справи Георгіу

⁷³ Справа «Бахаддар проти Нідерландів» URL: <https://www.google.com/search?q=%D0%B1%D0%B0%D1%85%D1%85%D0%B0%D0%B4%D0%B0%D1%80+%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8+%D0%9D%D1%96%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%96%D0%9D%D1%96%D0%B2%D0%BB&serp#:~:text=%D0%A1B4B4%D0%B5%D1%80%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%96%D0%B2%D0%BB>

⁷⁴ Справа «Талмане проти Латвії» (« URL: https://www.google.com/search?q=%D0%B1%D0%B0%D1%85%D1%85%D0%B0%D0%B4%D0%B0%D1%80+%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8+%D0%9D%D1%96%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%96%D0%B2+%282018&sca_esv=cee82657679d0f25&sxsr=ADLYWIIslw4JNOSb-1b0cGj30vuF7mIZZA%3A1736348118970&ei=1pF-Z7vtOuTZw%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8+%D0%9D%D1%96%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%96%D0%B2+%282018&gs_l=p=Egxd3Mtd2l6LXNlcnAaAhgDlIjQwiz-serp#:~:text=BD%D0%B4%D1%96%D0%B2%D0%BB

проти Греції і Татішвілі проти Росії, недостовірне чи недостатнє обґрунтування може ставити під сумнів законність судових рішень та призвести до можливості їх оскарження. Це створює правову невизначеність, яка суперечить принципам правової держави.

Показовим у цьому контексті є рішення ЄСПЛ у справі «Кезерашвілі проти Грузії» (*Kezerashvili v. Georgia*) (заява № 11027/22) від 5 грудня 2024 року. У цій справі Суд нагадав, що, відповідно до його усталеної практики, яка відображає принцип, пов'язаний із належним здійсненням правосуддя, судові рішення повинні містити достатнє обґрунтування, на якому вони ґрунтуються. Обсяг цього обов'язку надавати обґрунтування може змінюватися залежно від характеру рішення і має визначатися з урахуванням обставин справи. Хоча це не вимагає детального аналізу кожного аргументу, висунутого заявником, цей обов'язок передбачає, що сторони судового провадження можуть очікувати отримання конкретної та чіткої відповіді на аргументи, які є вирішальними для результату провадження. Враховуючи принцип, що Конвенція покликана гарантувати не теоретичні чи ілюзорні права, а практичні й ефективні, право на справедливий суд не може вважатися ефективним, якщо клопотання та зауваження сторін не були справді «почуті», тобто належним чином розглянуті судом. Крім того, у справах, пов'язаних із втручанням у права, гарантовані Конвенцією, Суд прагне встановити, чи є підстави для рішень, ухвалених національними судами, автоматичними або стереотипними (§ 107). Далі ЄСПЛ у цій справі проаналізував особливості розгляду справи та способи, якими було представлено та захищено інтереси заявника. Було зазначено, що повноваження Верховного суду Грузії обмежувалися розглядом окремих юридичних питань, і загалом він не проводив повного перегляду справ. Верховний суд обґрунтував своє рішення про скасування рішень нижчих судів, вказавши, що вони були незаконними, зокрема через загальні й нечіткі висновки про недостатність доказів. Верховний суд визначив, як принципове питання, вид доказів – конкретні документи на противагу показанням свідків – які є необхідними для встановлення факту, на якому заявник ґрунтував свій захист.

Хоча Верховний суд розглядав справу лише з цього конкретного юридичного погляду, йому все ж довелося оцінити, чи є достатні підстави для засудження заявника та чи є призначене покарання відповідним. Водночас пан Кезерашвілі вирішив особисто не брати участі в жодному з усних слухань у нижчих судах і явно уповноважив обраних ним адвокатів представляти його, погодившись на заочний судовий розгляд. Тому Суд вважав, що рішення Верховного суду не

проводити усного слухання не порушувало права заявника бути присутнім, як він стверджував.

Однак було також необхідно оцінити, чи надав Верховний суд заявникові достатню можливість для реагування. У цьому контексті Суд зазначив, що заявник був добре обізнаний із позицією обвинувачення, яка залишалася незмінною на всіх трьох рівнях судового розгляду. Його адвокати відповідали на цю позицію під час усних слухань у суді першої інстанції та апеляційному суді, і він мав змогу надати детальну письмову відповідь на апеляцію в касаційному порядку. Заявника також належним чином поінформували про те, що Верховний суд розглядатиме його справу шляхом письмового провадження, і його адвокати мали знати про поширену практику Верховного суду скасовувати виправдувальні вироки в письмовому порядку. Він, однак, не висловлював жодних заперечень на той момент, навіть знаючи, що є ймовірність його засудження.

Щодо скарги заявника на обґрунтування рішення Верховного суду, Суд зазначив, що основний аргумент, висунутий ним у цьому суді, було розглянуто, нехай і побічно. Зокрема, заявник наполягав протягом усього розгляду, що його не можна було притягти до відповідальності за розтрату, оскільки деякі тренування фактично були проведені, що підтверджується показаннями свідків. Верховний суд звернувся до цього аргументу, але вважав, що показання свідків не мають значення для визначення, чи було виконано контракт. Суд також підкреслив, що відсутність відповідних документів – фінального щоквартального звіту та акту приймання-передачі з Міністерством оборони, які мали бути складені після завершення програми навчання, – що Верховний суд вважав вирішальними для засудження заявника, не заперечувалася заявником на жодному етапі розгляду справи.

Хоча підхід Верховного суду міг бути підданий певній критиці через його відносно стислий аналіз питання про те, чи було доведено обидва елементи складу злочину розтрата щодо заявника, Суд не вважав, що висновки були свавільними або явно необґрунтованими настільки, щоб зашкодити справедливості розгляду або спричинити «відмову в правосудді». Таким чином, ЄСПЛ дійшов висновку, що не було порушення статей 6 §§ 1 і 3 Конвенції у зв'язку зі скасуванням Верховним судом виправдувального вироку заявника в письмовому провадженні.

Отже рішення ЄСПЛ підкреслило, що відсутність усного слухання може бути виправдана, якщо розгляд апеляції стосується виключно правових питань. Водночас українським судам необхідно забезпечувати прозорість і чітке обґрунтування таких рішень, особливо у кримінальних

справах. Тому українські суди мають чітко обґрунтовувати свої рішення, щоб уникати звинувачень у свавільності. Це допоможе забезпечити довіру до судової системи та відповідати європейським стандартам.⁷⁵

Таким чином, важливість належного мотивування судових рішень є ключовим елементом забезпечення прав людини та справедливого судочинства. Судові органи, на всіх рівнях, повинні надавати чітке, прозоре і достатнє пояснення своїх рішень, що дозволяє не лише забезпечити ефективність правосуддя, а й підвищує довіру громадян до судової системи.

Рішення Європейського суду з прав людини, наведені у згаданих справах, мають велике значення для України, оскільки вони окреслюють ключові принципи справедливого судового процесу та обґрунтування судових рішень, які повинні бути враховані в національному законодавстві та судовій практиці.

По-перше, вони підкреслюють необхідність достатнього і чіткого мотивування судових рішень, що є основою для забезпечення прав на справедливий суд. Для України, де судова система все ще проходить етапи реформування, це має велике значення для покращення прозорості судових рішень. Важливо, щоб суди всіх інстанцій надавали зрозуміле обґрунтування своїх рішень, оскільки це не тільки допомагає сторонам процесу зрозуміти, чому прийнято саме таке рішення, але й створює підстави для подальшого перегляду рішення вищими інстанціями у разі необхідності.

По-друге, українська судова система може взяти до уваги рішення про необхідність розгляду апеляційних та касаційних скарг з належним мотивуванням, навіть коли ці скарги відхиляються. Практика, коли апеляційні та касаційні суди просто підтримують рішення нижчої інстанції без детального обґрунтування, може бути схильною до порушення права на справедливий суд. Згідно з принципами, викладеними в рішеннях ЄСПЛ, навіть при відхиленні апеляцій чи касацій важливо надати чітке обґрунтування для того, щоб сторонам не лише було зрозуміло, чому рішення є справедливим, а й створювалися правові підстави для можливого перегляду цього рішення.

Нарешті, це також важливо для розвитку правової культури в Україні. Принципи ЄСПЛ щодо обґрунтування судових рішень можуть стати основою для посилення верховенства права та довіри до судової

⁷⁵ Дроздов О., Дроздова О. Справедливий процес у контексті ст. 6 Конвенції: аналіз рішення ЄСПЛ у справі Kezerashvili проти Грузії. [Електронний ресурс] // Судово-юридична газета. – 19.01.2024. – Режим доступу: <https://sud.ua/uk/news/blog/318473-spravedlivyy-protsess-v-kontekste-st-6-konventsii-analiz-resheniya-espch-po-delu-kezerashvili-protiv-gruzii>.

системи. Чітке обґрунтування рішень сприяє розвитку правової культури в суспільстві, що є важливим кроком у побудові демократичної та правової держави. Таким чином, впровадження цих принципів у судову практику України сприятиме зміцненню правосуддя, підвищенню рівня правової визначеності та покращенню доступу до справедливості для громадян.

Мотивування рішень у кримінальних справах є важливим елементом правосуддя, але процес обґрунтування рішень суддів у кримінальних справах в Україні та в контексті практики ЄСПЛ стикається з низкою труднощів. Одна з основних проблем – це недостатня чіткість і детальність у наданні мотивів судових рішень. У випадку з Україною, суди іноді недостатньо розгорнуто пояснюють, чому було прийнято саме таке рішення, особливо у справах, які стосуються складних юридичних чи фактичних ситуацій. Це може призводити до невизначеності для сторін, а також до проблем із подальшим оскарженням рішень у вищих судових інстанціях. У ЄСПЛ також зазначено, що недостатнє обґрунтування судових рішень може порушити принципи справедливого суду, адже сторонам не надається можливість зрозуміти, на яких фактах і правових підставах базувалося рішення.

Ще одна проблема полягає в складності розуміння доказів суддями та правильному їх аналізі. У кримінальних справах, де є численні свідчення, технічні чи експертні дані, судді можуть стикатися з труднощами в розумінні суті доказів та в їх коректному тлумаченні. У випадку, якщо суд не розуміє значення або важливості певного доказу, це може призвести до неправомірних висновків у вирокі. ЄСПЛ підкреслює, що для забезпечення ефективного та справедливого процесу суди повинні не лише уважно ставитися до доказів, а й обґрунтовано пояснювати їх значення в рішенні, що може бути складним в умовах складних і технічних справ⁷⁶.

У контексті практики ЄСПЛ, ще однією проблемою є необхідність дотримання стандартів щодо прозорості мотивування рішень. ЄСПЛ часто визнає порушення статті 6 Конвенції через те, що національні суди не надають достатньо детальних мотивів своїх рішень. Зокрема, в багатьох випадках, навіть якщо суд ухвалює рішення, не обґрунтовуючи детально відхилення доказів чи аргументів сторін, це порушує право на справедливий суд. У таких випадках, коли мотиви рішення не роз'яснюються належним чином, правосуддя стає менш доступним і менш зрозумілим для учасників процесу.

⁷⁶ Бойко А.М., Дудоров О.О., Навроцький В.О., Хавронюк М.І. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: ВД «Дакор», 2018. 1360 с

Окрім цього, судді іноді стикаються з труднощами при спробі зберегти баланс між детальністю мотивування та економією часу на написання вироків. Кримінальні справи часто є надзвичайно складними, і багато суддів можуть відчувати тиск на час, що призводить до поверхневих або неповних мотивувань. Це може стати причиною для оскарження рішення або навіть його скасування. Водночас надмірна деталізація може призвести до дублювання інформації або занадто технічних деталей, які можуть ускладнити розуміння рішення учасниками процесу⁷⁷.

Нарешті, одна з важливих труднощів, з якими стикаються судді в Україні та ЄСПЛ, – це невідповідність між законодавчими вимогами щодо мотивування рішень та реальними практиками суддів. Законодавчо вимагається, щоб судові рішення були мотивовані, але на практиці часто є випадки, коли мотивування є недосконалим або недостатнім. Це пов'язано з низьким рівнем професійної підготовки деяких суддів або з тиском часу та навантаження на судову систему. Зокрема, в Україні, де існує дефіцит кадрів і велике навантаження на суди, це може негативно впливати на якість мотивувальних частин рішень, що призводить до зниження рівня правосуддя та підвищення кількості апеляцій і касацій.

Поліпшення якості обґрунтування судових рішень у кримінальних справах є важливим аспектом забезпечення справедливого правосуддя. Ось кілька рекомендацій для суддів щодо поліпшення цього процесу:

1. Покращення розуміння доказів та їх належне тлумачення. Суддям слід приділяти особливу увагу детальному аналізу та оцінці доказів, що надаються в судовому процесі. Це включає як матеріальні докази, так і свідчення, технічні та експертні висновки. Судді повинні забезпечити чітке розуміння значення кожного доказу для вирішення справи і чітко пояснити в мотивувальній частині вироку, як ці докази вплинули на прийняття рішення. Це дозволить зменшити ймовірність помилок і забезпечить прозорість судового процесу.

2. Покращення якості письмових рішень. Вироки повинні бути не лише юридично обґрунтованими, а й чіткими, зрозумілими та логічно структурованими. Судді повинні чітко викладати мотиви своїх рішень, роз'яснюючи, які факти та докази стали основою для висновку про винуватість чи невинуватість обвинуваченого. Це включає відповідь на ключові питання справи та роз'яснення, чому суд не прийняв ті чи інші аргументи сторін. Занадто короткі чи занадто складні пояснення можуть стати основою для оскарження вироку, що погіршує ефективність правосуддя.

⁷⁷ Вереша Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина. Київ: Алерта, 2020. 500 с.

3. Забезпечення рівного доступу до правосуддя. Важливо, щоб мотивування рішень було доступним та зрозумілим для всіх учасників судового процесу, включаючи обвинуваченого, потерпілого, адвокатів і навіть суспільство в цілому. Важливо забезпечити, щоб усі учасники розуміли, на яких підставах суд ухвалює своє рішення. Для цього може бути корисним використання простішої та доступної мови в письмових рішеннях, а також проведення додаткових роз'яснень під час судових засідань.

4. Систематичне підвищення кваліфікації суддів. З метою поліпшення якості обґрунтування рішень суддям слід постійно підвищувати свою кваліфікацію, зокрема в галузі кримінального права, доказового процесу, а також навичок формулювання обґрунтованих та чітких судових рішень. Регулярні тренінги та обговорення реальних прикладів з практики інших суддів можуть допомогти розвинути навички, необхідні для створення якісних рішень.

5. Розвиток інституту апеляційного та касаційного судового контролю. Важливо, щоб у випадку, якщо судові рішення апелюється, апеляційні суди надавали детальне обґрунтування того, чому рішення нижчого суду є правильним або потребує змін. Це допоможе забезпечити додаткову перевірку якості обґрунтування вироків та сприятиме підвищенню рівня довіри до судової системи загалом⁷⁸.

Обґрунтування рішень у кримінальних справах щодо осіб, які вчинили злочини в умовах збройних конфліктів, має кілька важливих особливостей, що відрізняють такі справи від інших кримінальних проваджень. Однією з основних особливостей є врахування специфіки збройного конфлікту, в рамках якого вчинено злочин. Суд має оцінити, чи є злочин частиною широкомасштабних або систематичних атак, чи було порушено міжнародні гуманітарні норми, такі як Конвенції ООН або Женевські конвенції. Зазначена оцінка має бути чітко обґрунтована в рішенні, з урахуванням обставин конфлікту та ролі особи у цих подіях.

Злочини, вчинені в умовах збройного конфлікту, можуть бути різними за своєю природою – від військових злочинів до злочинів проти людяності чи геноциду. Суд повинен розмежовувати, чи були вчинені злочини в межах військових дій (наприклад, воєнні злочини) або чи мова йде про вчинення злочинів, які є порушеннями прав людини. Це вимагає не лише юридичного, а й фактичного аналізу обставин, оскільки склад злочинів може варіюватися в залежності від контексту конфлікту.

В умовах збройного конфлікту важливо розглянути, чи діяла особа на підставі наказів або інструкцій своїх командирів або вищого

⁷⁸ Татарчук І., Дяків Т. Кримінальне право України. Навчальний посібник для підготовки до іспитів. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 240 с.

керівництва. Обґрунтування рішення повинно включати аналіз того, чи можна вважати особу винною в тих злочинах, які були скоєні за наказом, і чи існували умови, за яких відмова від виконання наказу була неможливою або небезпечною. Врахування таких нюансів є важливим для розуміння, чи були порушення правових норм лише особистою ініціативою чи результатом командної ієрархії.

Особливу увагу в обґрунтуванні рішення слід приділяти фактору, який може зменшувати чи збільшувати відповідальність обвинуваченого, таким як стан психічного здоров'я, примус чи загроза смерті, а також інші обставини, що могли вплинути на вчинення злочину в умовах збройного конфлікту. Суд повинен детально проаналізувати, чи діяла особа в межах обставин, що пом'якшують покарання, або, навпаки, обставини, що свідчать про її більш високу ступінь відповідальності, такі як злочини, вчинені з особливою жорстокістю або з політичним чи ідеологічним мотивом.

Отже, як висновок, щодо питання обґрунтованості судового рішення у кримінальному провадженні, доречно зазначити: Мотивування рішень вищих судів є основним елементом правосуддя, оскільки воно забезпечує не лише розуміння причин ухваленого рішення, а й дає можливість перевірити, чи було рішення ухвалене відповідно до закону та урахуванням всіх обставин справи. Вищі суди повинні надавати чіткі і детальні обґрунтування своїх рішень, особливо у випадках, коли вони відхиляють апеляції або касаційні скарги.

Недостатнє або нечітке мотивування судових рішень у кримінальних справах може призвести до порушень прав людини, зокрема, права на справедливий суд, що передбачено статтею 6 Конвенції. У таких випадках можуть виникнути труднощі в оскарженні рішень, оскільки відсутність належного обґрунтування ускладнює розуміння того, як суд дійшов до свого висновку, що підриває довіру до правосуддя. Вищі суди повинні не лише підтвердити рішення нижчої інстанції, але й обґрунтувати, чому таке рішення є правильним з точки зору права. Це стосується і ситуацій, коли вони відмовляють у наданні дозволу на апеляцію або не надсилають запит до вищих інстанцій. Вищі суди, зокрема касаційні, зобов'язані чітко і детально пояснювати, чому певні доводи не мають юридичної сили або не змінюють суті справи.

Щоб забезпечити більш ефективну правову систему, необхідно впроваджувати стандарти, що покращують обґрунтованість рішень вищих судів, зокрема надання більш детальних і доступних мотивів для відмови в апеляціях або касаційних скаргах. Це дозволить не тільки підвищити рівень довіри до правосуддя, а й сприятиме ефективнішій реалізації прав людини в Україні. Суддям вищих інстанцій слід

враховувати важливість не лише юридичних аргументів, але й фактичних обставин справи, детально викладати свої висновки, а також надавати правове обґрунтування для кожного рішення. Важливо використовувати практику ЄСПЛ для формування ефективних підходів до мотивування рішень, що сприятиме більшій прозорості та розумінню судових рішень громадянами та юристами.

ВИСНОВКИ

Судові рішення у кримінальному провадженні повинні бути належним чином мотивованими та ґрунтуватися на повному аналізі доказів, оскільки це забезпечує справедливість судового процесу та довіру до судової системи.

Практика Європейського суду з прав людини визначає критерії належного мотивування рішень, проте в українських судах досі спостерігаються випадки формального підходу до обґрунтування вироків, що призводить до можливих порушень прав учасників процесу.

Неповнота та нечіткість мотивувальної частини рішень, ігнорування важливих доказів, а також використання складної юридичної термінології ускладнюють розуміння судових рішень і створюють ризики несправедливого судочинства.

Незважаючи на потенційні переваги участі громадян у здійсненні правосуддя, суд присяжних в Україні має низку проблем, зокрема недостатню підготовку присяжних та відсутність обґрунтування їхніх рішень, що може суперечити принципам справедливого судового розгляду.

Для забезпечення відповідності національної судової практики європейським стандартам необхідно посилити вимоги до обґрунтування судових рішень, вдосконалити процедури підготовки суддів та присяжних, а також забезпечити ефективний механізм апеляційного та касаційного перегляду.

ЄСПЛ наголошує, що судові рішення повинні містити детальне обґрунтування та враховувати всі ключові аргументи сторін. Ігнорування суттєвих доказів або доводів захисту може бути підставою для визнання порушення права на справедливий суд.

Таким чином, вдосконалення практики мотивування судових рішень в Україні є важливим кроком до зміцнення принципу верховенства права та інтеграції в європейський правовий простір.

АНОТАЦІЯ

У роботі досліджуються питання обґрунтованості та вмотивованості судових рішень у кримінальному провадженні, що є ключовими для

забезпечення справедливого судочинства та дотримання прав людини. Проаналізовано відповідність української судової практики європейським стандартам, зокрема вимогам ЄСПЛ щодо мотивування рішень. Автори розглядають основні проблеми, що виникають у національній судовій практиці, такі як недостатня аргументованість рішень, ігнорування важливих доказів та відсутність чіткої правової оцінки. Особливу увагу приділено ролі суду присяжних у кримінальному судочинстві та викликам, пов'язаним із його функціонуванням. Окреслено шляхи вдосконалення судової системи України шляхом впровадження кращих міжнародних практик та посилення гарантій справедливого судового розгляду.

Література

1. Рішення Конституційного Суду України від 18 липня 2024 року № 8-р(П)/2024 у справі за конституційними скаргами Оніщенко Руслана Ілліча, Гаврилюка Дмитра Михайловича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 615 Кримінального процесуального кодексу України (справа про гарантії судового контролю за дотриманням прав осіб, яких утримують під вартою). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-24#Text>.
2. Кримінальний процес України : підручник / за ред. С. В. Ківалова та М.С. Цуцкурідзе. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. – 1104 с.
3. Основні етапи підготовки мотивованого судового рішення: вимоги процесуального закону в світлі положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/647582/>
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини)URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
5. Словник української мови: в 11 томах. Том 10. 1979.
6. Dimiškovska A. (Dia)logical Reconstruction of Legal Justification. *Revus*. № 19. 2013. p. 155-178.
7. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Бузеску проти Румунії» від 24.05.2005 року URL: <http://bitly.ws/A2BL>
8. Андронов І.В. Судові рішення у цивільному процесі України. Дис. на здобуття наук. ступ. д-ра. юрид. наук. НУ «ОЮА». Одеса. 2018. 463 с. URL: <http://bitly.ws/A2C9>
9. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Вальчі проти Франції» від 26.07.2007 року. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-81921%22%5D%7D>

10. Рішення Європейського суду з прав людини Суомінен проти Фінляндії від 01 липня 2003 року URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SOO01074>

11. Рішення Європейського суду з прав людини Гірвіссарі проти Фінляндії від 27 вересня 2001 року URL: https://www.stradalex.com/en/sl_src_publ_jur_int/document/echr_49684-99

12. Feteris Eveline T. Fundamentals of Legal Argumentation: A Survey of Theories on the Justification of Judicial Decisions, Dordrecht/Boston/London: Kluwer Academic Publishers (Argumentation Library). 1999. № 1.

13. Андронов І.В. Вмотивованість як обов'язкова вимога до судового рішення у цивільній справі. Митна справа. 2010. № 1. С. 186-190.

14. Гулак О.В., Щербак А.В. Публічне адміністрування в діяльності апарату суду: підходи до формування поняття. Право. Людина. Довкілля. 2021. С. 101-109. URL: <http://dx.doi.org/10.31548/law2021.02.013>

15. CASE OF MOREIRA FERREIRA v. PORTUGAL (No. 2).URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-175646%22%5D%7D>

16. Рішення палати у справі «Папон проти Франції». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SO2522>

17. Справа «Хаджіяннакоу проти Греції». URL: <https://www.echr.com.ua/translation/sprava-xadzhiiannakou-proti-grecii%D1%97-pres-reliz/>

18. CASE OF RUIZ TORIJA v. SPAIN. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-57909%22%5D%7D>

19. CASE OF LOIZIDES v. CYPRUS. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-218118%22%5D%7D>

20. CASE OF MOREIRA FERREIRA v. PORTUGAL (No. 2)URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-175646%22%5D%7D>

21. Yüksel Yalçınkaya v. Türkiye [GC]. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%5B%22002-14187%22%5D%7D>

22. Справа «Нечипорук і Йонкало проти України» (Заява N 42310/04). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683#Text

23. Справа «Ростомашвілі проти Грузії». URL: <https://www.echr.com.ua/translation/sprava-rostomashvili-proti-gruzi%D1%97-pres-reliz/>

24. СПРАВА «ЧЖАН ПРОТИ УКРАЇНИ». URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-192008%22%5D%7D>

25. СПРАВА «НАВАЛЬНИЙ ТА ОФІЦЕРОВ ПРОТИ РОСІЇ». URL: <https://www.echr.com.ua/translation/sprava-navalnij-proti-rosi%D1%97-2-pres-reliz/>

26. Теоретичні основи якості кримінального процесуального законодавства України : зб. матеріалів круглого столу за результатами

роботи фахівців НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України за фундаментал. темою у 2019 р. (м. Харків, 24 груд. 2019 р.) / редкол.: В. С. Батиргарєєва, В. І. Борисов, Д. П. Євтеєва та ін. – Харків : Право, 2019. – 92 с.

27. Кримінальний процес України: навч. посіб.; за заг. ред. О. П. Кучинської, Ю. В. Циганюк. 3-тє вид., допов. Київ: Юрінком Інтер, 2023. 652 с. Кримінальний процес : підручник / І. В. Басиста, Р. І. Благута, І. В. Гловюк та ін. ; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. Ч. 1. 492 с.

28. Бабенко І. Ю. Гарантії прав людини в кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування. Правовий часопис Донбасу. 2020. № 1. С. 169–176.

29. Вапнярчук В. В. Істотність порушень кримінальної процесуальної форми як умова визначення доказів недопустимими. Вісник кримінального судочинства. 2019. № 4. С. 8–16.

30. Іскендеров Е. Ф. Поняття та класифікація кримінальних процесуальних гарантій сторони обвинувачення як суб'єкта доказування під час проведення слідчих (розшукових) дій у досудовому розслідуванні. Вісник кримінального судочинства. 2019. № 3. С. 8–19.

31. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР (у редакції від 01 січня 2020 р.) / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>

32. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI (у редакції від 13 серпня 2020 р.) / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

33. Про суд присяжних : Проект Закону від 14 липня 2020 р. № 3843. Верховна Рада України : офіційний вебпортал. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69465

34. Волоско І.Р. Суд присяжних в Україні: особливості формування та діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2017. 244 с.

35. Ахтирська Н. М. Становлення суду присяжних в Україні: від конституційного принципу до процесуальної регламентації. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2012. № 5. С. 83–89.

36. Асадчев Ю. Суд присяжних: загальна характеристика та особливості імплементації в Україні. URL: <http://lexliga.com/ua/novosti/sud-prisyazhnyix-obshhaya-karakteristika-i-osobennosti-implementaczii-v-ukraine>.

37. Хелфорд проти Сполученого Королівства. URL: <https://khpg.org/1363591929>

38. Saric v. DenmarN. URL: https://mezisoudy.cz/database-judikatury/detail-rozhodnuti/227d98c1-717c-11ee-8ac4-cced40779481_saric

39. «Таксет проти Бельгії» (Taxquet v. Belgium) URL: [https://www.google.com/search?q=Taxquet+%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8+%D0%91%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%B3%D1%96%D1%97&sourceid=chrome&ie=UTF-8#:~:text=%D0%A2%D0%B0%D1%81%D0%BA%D0%B5%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2%20%D0%91%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%B3%D0%B8%D0%B8,app%20%E2%80%BA%20pdf](https://www.google.com/search?q=Taxquet+%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8+%D0%91%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%B3%D1%96%D1%97&sourceid=chrome&ie=UTF-8#:~:text=%D0%A2%D0%B0%D1%81%D0%BA%D0%B5%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2%20%D0%91%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%B3%D0%B8%D0%B8,app%20%E2%80%BA%20conversion%20%E2%80%BA%20pdf)
40. Справа «Лемуан проти Франції». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_081#Text
41. CASE OF LHERMITTE v. BELGIUM. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22itemid%22:\[%22001-169053%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22itemid%22:[%22001-169053%22]})
42. Рішення палати у справі «Папон проти Франції. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SO2522>
43. AFFAIRE GOKTEPE c. BELGIQUE. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-69234%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-69234%22]})
44. BELLERÍN LAGARES contre l'Espagne. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-44557%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-44557%22]})
45. AFFAIRE MAKHFI c. FRANCE. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-67120%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-67120%22]})
46. Рішення у справі «Гуд проти Сполученого Королівства. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_401#Text
47. Грузія проти Росії. URL: <https://rm.coe.int/georgia-v-russia-ii-gc-ukr/1680a58450>
48. CASE OF RAMDA v. FRANCE. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-179793%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-179793%22]})
49. Новиков О. В., Коротун Т.В. Англо-американська модель суду присяжних для України. Досвід США для України. Молодий вчений. 2018. № 4(2). С. 726-729.
50. Берч В.В. Особливості нормативно-правового регулювання інституту присяжних: досвід США та Великобританії. Успіхи і досягнення у науці. 2024. № 3(3). Том 2. С. 42-49
51. Конєва Є.М. Становлення суду присяжних у правовій системі Англії. Реалії та перспективи розбудови правової держави в Україні та світі: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої Дню юриста. Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2022. 300 с.
52. Сердинський В. С. Особливості здійснення правосуддя судом присяжних у Французькій Республіці. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2016. № 20. С.169-172
53. Берч В.В. Вирішення справ судом присяжних у Німеччині. The 12 th International scientific and practical conference “Scientific progress: innovations, achievements and prospects” (August 21-23, 2023) MDPC Publishing, Munich, Germany. 2023. 254 p.

54. Ясинок М.М. Окреме провадження і народні засідателі: історико-правовий огляд. Часопис Київського університету права. 2016. № 2. С. 160–164.

55. Тарнавська В.Ю. Соціально-правова природа інституту присяжних у наукових поглядах професора О.Ф. Кістяківського. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2008. № 79. С. 13–17.

56. Смірнова В.М. Порівняльний аналіз суду присяжних у цивільному процесі України, Європи та США. Knowledge. Education. Law. Management. 2020/№ 3(31). С. 170–174.

57. Прохоров П.А. Проблемні питання розгляду і вирішення справ присяжними у цивільному процесі України. Юридичний вісник. 2021. № 1. С. 174–183.

58. Калачова О. Вмотивованість судових рішень як гарантія захисту прав і основоположних свобод людини. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2016. № 4. С. 78–84

59. Про якість складання й оформлення судових рішень у кримінальних справах та справах про адміністративні правопорушення. URL: [https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(print\)/DBAE9855550C9F0DC2257B7C00383388](https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(print)/DBAE9855550C9F0DC2257B7C00383388)

60. Данькова С. О. Структура кримінального процесуального доказування в судовому провадженні у першій інстанції. Аналітично-порівняльне правознавство. 2023. № 6. С. 628–632.

61. Бзова Л. Г. Обґрунтованість судового рішення у кримінальному судочинстві. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 1. С. 238–240.

62. Оборона І. В. Особливості спрощеного провадження щодо кримінальних проступків в суді першої інстанції. ScienceRise: Juridical Science. 2022. № 3 (21). С. 26–31.

63. Вапнярчук В. В. Зміст доказової діяльності суду у кримінальному провадженні. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2014. Вип. 1. Т. 3. С. 134–138.

64. Тома М. Г. Кримінальне право України (загальна частина): збірник кейсів : навч.– метод. посібник / М. Г. Тома. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 232 с

65. Берзін П.С. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник : у 3-х т. Т. 1. Загальні засади. 2-ге вид., виправл. та доповн. Київ: ВД «Дакор». 2019. 562 с

66. Гарсія Руйс проти Іспанії. URL: <https://www.humanrightsguide.ge/ru/case-law/garcia-ruiz-protiv-ispanii>

67. Galstyan проти Вірменії. URL: <https://www.google.com/search?q=%D0%A1%D1%82%D0%B5%D0%BF%D0%B0%D0%BD%D1%8F%D0%BD+%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8+%D0%92%D1>

68. СІПРАВА «SABANCHIYEVA AND OTHERS ПРОТИ РОСІЇ». URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-140638%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-140638%22]})

70. Справа «Шабельник проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_457#Text

72. Справа «Талмане проти Латвії» (« URL: https://www.google.com/search?q=%D0%B1%D0%B0%D1%85%D1%85%D0%B0%D0%B4%D0%B0%D1%80+%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8+%D0%9D%D1%96%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%96%D0%B2+%282018&sca_esv=cee82657679d0f25&sxsrf=ADLYWIIslW4JNOSb-1b0cGj30vuF7mIZZA%3A1736348118970&ei=1pF-Z7vtOuTzW%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8+%D0%9D%D1%96%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%96%D0%B2+%282018&gs_l=EgxnD3Mtd2l6LXNlcnAaAhgDIjjQwiz-serp#:~:text=BD%D0%B4%D1%96%D0%B2%C2%BB

74. Вереша Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина. Київ: Алерта, 2020. 500 с.

436

76. Татарчук І., Дяків Т. Кримінальне право України. Навчальний посібник для підготовки до іспитів. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 240 с.

Information about the authors:

Drozdov Oleksandr Mikhailovich,

Doctor of Law, Professor, Lawyer,
Professor at the Department of Department of Criminal Procedure
Yaroslav Mudryi National Law University
77, Hryhoriia Skovorody str., Kharkiv, 61024, Ukraine,
Professor at the Department of Criminal Law and Criminology,
Public International Law and International Relations,
Faculty of Law, University of Barcelona
684 Av. Diagonal, Barcelona, 08034, Spain
<https://orcid.org/0000-0003-1364-1272>

Drozdova Olena Valeriivna,

PhD in Law, Associate Professor, Lawyer,
Associate Professor at the Department of Criminal Law
and Administrative Law Disciplines
Faculty of Law, International University of Economics and
Humanities named after Academician Stepan Demyanchuk
4, Stepan Demianchuk Str., Rivne, 33000, Ukraine,
Professor at the Department of Criminal Law and Criminology,
Public International Law and International Relations,
Faculty of Law, University of Barcelona
684 Av. Diagonal, Barcelona, 08034, Spain
<https://orcid.org/0000-0002-8018-8116>